БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингеН

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. МАЙ 24 СУББОТА № 119 (7965).

Өртээ 2 көп.

Воронеж хемниң бассейнинде суг шыгжамырының тудуушкуну шапкыны-биле чоруп турар. Аңаа ийи түе ажыг миллион кубометр суг турар, ооң шөлү 70 дөрбелчин километр, калбаа — ийи, үзүну — үжен беш километр болур.

Воронеж далайы хоорайның болгаш үлетпүр будурулгелериниң суг хереглелия хандырар. Воронежти Донбиле тудуштурар суг оруу ажыттынар.

ЧУРУКТА: тудуг участоктарының биразында.

В. КОЖЕВНИКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

КАРТОФЕЛЬ, НОГАА ТАРЫЛГАЗЫНГА — ТЕМП, ШЫНАР!

Майның баштайгы ийи он хонуу эрткен. Республикада тараа болгаш тараа-бобы культураларының тарылгазының планы күүсеттинер чоокшулаан.

Ам аъш-чемниң база чугула культуралары болур картофельди болгаш ногааларны олуртурунуң изиг-түлүк үези болуп турар. Ынчалза-даа бо культураларның олуртулгазының таарымчалыг үезиниң баштайгы хонуктары эртип, ажылдың темпизи шыдажыр аргажок оожум чоруп турар. Республиканың бо чылын картофель олуртур планы 1350 га, а май 22-ге чедир ооң үүгле 250 га хирезин олуртуп алган.

Картофель олуртулгазын үүгле Таңды, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарның болгаш Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары чорудуп турар боордан аңгыда, оон өске районнарның чамдык черлеринде ол чаа эгелээн. Ажыл-агыйларның удуртукчуларының, оларның агрономнарының, бригадирлериниң ам үүнү манап турары билдинмес.

Элээн хөй ажыл-агыйларда, ооң иштинде бо культураның кол тарыкчылары болур «Межегей», «Даң-Терезин», «Кара-Хаак», «Элегес», «Россия», «Найырал», «ҮТКА 25 чылы» совхозтарда картофель үрезини ам-даа четпес. Ниитизи-биле ам 200 ажыг тонна үрезин херек. Ажыл-агыйларның удуртукчулары четпес үрезинни Саян ындыдан экиззринге идегээш, республика иштинден сураглап тыптынарының хемчээн албайн турарлар.

Республикага бо чылын ногаа болгаш бахчи культураларын 400 гага олуртур. Тарып олуртурунга холдуң хөй күшажылы негеттинер бо культураларның тарылгазы чамдык ажыл-агыйларда ам чаа эгелеп турар.

Чыл бүрүде, ылаңгыя 1969 чылда Саян ындыдан үүс-үүс тонна картофельди, арбузту болгаш оон-даа өскелерни сөөртүп, хөй муң акша-хөреңгини үндүрүп, ам-даа үрезин сөөртүлгезин чорудуп турарывыстың ужуру үүдел, азы бистиң хөрзүн-бойдус байдалдарывыста бе? Чок, ындыг эвес. Тываның хөрзүн-бойдус байдалдары картофельди болгаш ногаа культураларын өстүреринге таарымчалыг. Бо дугайын чамдык ажыл-агыйларның чижээ көргүзүп турар. Эрткен чылын «Тыва» совхоз картофельдиң гектар бүрүзүнден 101,2 центнер, иедээ ажыл-агый дуржулга станциязы оон-даа хөй дүжүттү алган. Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхоз, «Х Улуг хурал» колхоз болгаш чамдык өске-даа ажыл-агыйлар ногаа культураларындан сөөлгү чылдарда эки дүжүттү ап келген болгай. Чамдык кижилер дүжүт эвээш болганын каңдаашынга шамнаар үүүл база бар.

Хамык ужур агаар-бойдустуң кандыг болганында эвес, бо культураларны тарып өстүрери чоннуң аъш-чем хереглелинге кайы хире ужур-дузалыг болурун колхозтарның, совхозтарның удуртукчуларының ам-даа чедир үнелеп көрбейн турарында деп тайылбырлаза чогуур. Картофель олуртур черлерни эки шилип албайн, душкан-на черлерни ажыглаар, чайгы үеде ажаалданы орта чорутпас, бок үнүштерни арыглавас болгаш тус черниң байдалынга тааржыр үрезиннерни белеткеп албайн, оон-моон үүүл-бүрү үрезин садып алыр. Мындыг байдал-биле чаагай дүжүттү ап шыдавас дээрзи билдиңгир.

Хөй картофель олуртур ажыл-агыйларның кол нуруузу бо культураның тарылгазын үүгле суггарылгалыг черлерге чорудар аргалыг, а чамдык ажыл-агыйлар суггарылга чок-даа болза, ол-шын хөй дүжер болгаш эки хөрзүннүг черлерлиг. Ногаалар шөлдерин ырындан чаштырып суггарар техника ажыл-агыйларда чыл бүрү немежип турар. Ындыг болганда, бо культураларның олуртулгазын агротехниктиг негелделер өзугаар чоруткаш, чайгы ажаалдаже, суггарылгаже болгаш чемишчидилгеже чогуур кичээнгейни салгаш, суггарылганы күштелдирер болза, кайы-даа ажыл-агый чаагай дүжүттү чугаажок алыр ужурлуг.

Районнарның көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелериниң, колхозтарның, совхозтарның агрономнарының хүлээлгези — картофельдиң, ногаа культураларының тарылгазын дүргедедири болгаш агротехниктиг негелделерни шыңгыы сагып тургаш, ажылдың шынарын бедидери болуур. Ылаңгыя картофель-олуртулгазын дүрген доозар херек.

Республиканың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга болгаш Совет Тываның 25 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарышка алган хүлээлгелеринде тараа культураларын бүдүрерин көвүдедири-биле чергелештир картофельди, ногааларны бүдүрерин база дыка көвүдедир дээн. Хүлээлгеде айытканы мындыг: 1969 ЧЫЛДА КАРТОФЕЛЬ БҮДҮРЕРИН 38 МУҢ ТОННА ЧЕДИРЕР, НОГААЛАРНЫ 7 МУҢ ТОННА АЖЫРАР. КАРТОФЕЛЬДИҢ ГЕКТАР БҮРҮЗҮНДЕН 100 ЦЕНТНЕРДЕН, НОГААЛАРНЫҢ — 120 ЦЕНТНЕРДЕН ЭВЭЭШ ЭВЕС ДҮЖҮТТҮ АЛЫР.

Бо культураларны бүдүрерин хүлээлгеде айытканын өзугаар көвүдедир болза, республиканың хереглели бүрүн хандыртынар болгаш ажыл-агый бүрүзү эки шынарлыг үрезинни бодунга белеткеп ап шыдаар апаар. Ындыг болганда, картофель болгаш ногаалар өстүрер бригадаларны, звеноларны доктаамал ажылдадыр, оларның аразында социалистиг чарышты калбартыр, мораль болгаш материал талазы-биле сонуургалды бедидериниң хемчегларын алыр херек. Бо талазы-биле партия, профэвилел организациялары улуг рольду ойнаар ужурлуг.

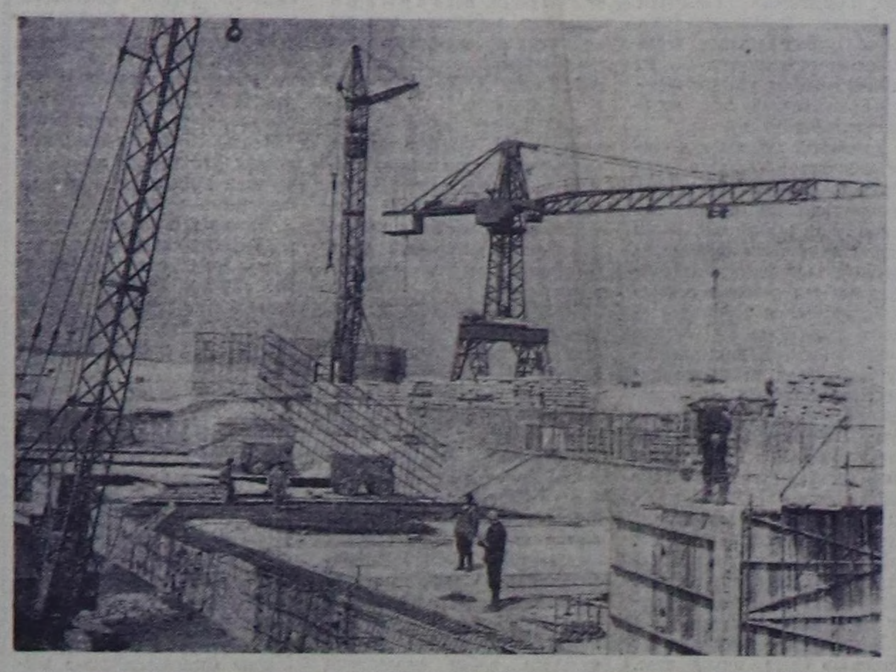

Хоорай чаныныҢ ногаажыларында

КАРА-ХААК. (Телефон-биле). Ындыг-ла үр эвесте тургустунган «Кара-Хаак» совхоз республиканың найысылалы Кызыл хоорайны ногаа аймаа-биле хандырар сорулгалыг. Ол ажыл-агыйның кол угланыышкыны ындыг. Бо чылдың чазы элээн бергедээшкинерлиг болуп, орайтап эгелезе-даа, кара-хаакчылар беш чыл планының дөрткү чылында ногаа аймаандан чаагай дүжүттү алыр дээш, эвээш эвес ажылды кылган.

Совхозтуң механизаторлары шөлдерже 500 тонна өдекти сөөртүп төккен. Картофельди болгаш ногааларны үүгле суггаттыг участоктарга тарыыр деп шиитпирлээн. Картофельди Теректиг аксының суггаттыг болгаш өдек-биле эки чемишчиткен черинге май 12-де олуртуп эгелээн. Бо чылын совхозтуң ногаажылары 60 гектар черге картофельди болгаш 35 гектарга ногаа культураларын тарып олуртур планныг. Майның 22-де байдал-биле алырга, картофельди 26 га черде тарып олурткан, азы планның 43 хуузу болуп турар. Майның арткан хүннеринде ол культураның олуртуушкунун совхозтуң механизаторлары доозар деп турар. Картофель олуртур ийи тускай машиналар участокта ажылдап турар.

Ногаа аймаандан бо хүнверге чедир 2,5 гектар черде морковьту, 0,5 гектарда согупаны болгаш бир гектарда свёкланы тарып олурткан.

Ногаа культуралары олуртур черлерни баш удур суггарып, эки сайзырадып алган. Ногааны ажаап өстүрер тускай звеноларны тургускан болгаш олар боттарының участокторунда ажылдап турар.

Мал чеми культуралардан совхоз 300 гектарга кукуруза тарыыр планныг. Оон 120 гектарга ук культураны чаштырган. Оон аңгыда 373 гектарга суланы чаштырган.

Ниитиниң күжү-биле

АНЫЯКТАР ЭР-ХЕЙЛЕР

МУГУР-АКСЫ ортумак школаның башкылары, өөренгичилери ийи машинага долдур олуруушкаш, Чеди-Тейже хапкан. Орук дургаар оларның ыр-шоору, омак-хөглүү кайгамчык магаданчыг.

Колхоз даргазының оралакчызы Доскаар Темир-оол шефчилериниң ажылдаар участогун айтып берди. Узунун 80, калбаан 2, ханызын 1,5 метр кылдыр буга униун казар. Ол буга 250 га черни суггарар.

Шефчилер ажылдап киришкен. Каткы-хөг, оюн-баштак куттулуп, ажыл шалыпкын чоруп турган. Аныяктарны ажылдап турда көөрге мөгалыг, эрес-кашпагай, туттунгур, холу дыңыг. Комсомолчулардан П. Бады-Отур, Т. Баир, З. Чыжыр-оол, башкылар болгаш ажылчыннардан А. Айтанова, Ш. Намы, П. Түмен-Хөө, М. Ховалыг болгаш өскелер-даа идепкейлиг ажылдаан. Ийнги хүнде кылза чогуур ажыл эртежик-ле доозулган. Хову бригадири шефчилериниң бүдүрүп бергени буянныг ижи дээш өөрүп четтиргенин илереткен.

О. ХЕРТЕК.

Мөңгүн-Тайга район.

* * *

ШӨЛДҮ АРЫГЛААН

«ТЭЭЛИ» совхозтуң Найырал салбыры тарылга шөлүн улам экижидер, үнүш дүжүттү бедидер дээш боттуг хемчегларни организастап турар. Тээлиниң ажылчын, албан-хаакчылары 60 ажыг кижи звеноларга үстүп алгаш, даш апталгаанын чоруткан, олар 70 га ажыг шөлдү арыглаанар.

Шефке райпонун, партия райкомунун, райкүүскомнун, көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлге эргелелиниң коллективтери организастыг киришкен. Звенолардан: Хертек Дыртайның, Салчак Таңдарның звенолары эки ажылдаан.

Мындыг шеф ажылын оон соңгаар-даа чер-черге организаастаары күзенчиг. Тараа, сиген шөлүн арыглап, черниң культуразын бедидеринче кичээнгей салыры чүүүл.

С. СЕРИН-ООЛ.

Бай-Тайга район.

* * *

МАЛЧЫННАРГА

КУР ЧЕР ортумак школазының 9-10 класстарының комсомолчу оолдары совхозтуң Хадылыгда малчыннары Ондар Чульдук, Куулар Далбыңоол оларның кажааларын арыглап бергеннер.

Ол шефке өөренгичилер М. Пильчин, С. Аңгыр-оол, М. Ховалыг, А. Чамзы болгаш өскелер-даа күш-ажылга ынаан көргүзүп, кылымак ажылдааннар. Шеф соонда делегей байдалының дугайында лекция болган.

Малчыннар шефчилерге өөрүп четтиргенин илереткен.

С. САРЫГЛАР.

Таңды район.

Совет Эвилелиниң ном үндүрер черлериниң, полиграфия үлетпүрүнүң болгаш ном садыының ажылдакчыларынга

СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели совет ном үндүрүлге хөрзүнүң төөгүзүнде алдарлыг хүн-биле — күрүнениң чаңгыс аай ном үндүрүлге черинин тургустунганындан бээр 50 чыл болганы-биле ном үндүрер черлериниң, полиграфия будурулгелериниң болгаш ном садыының ажылдакчыларынга байыр чедирип тур.

Совет ном үндүрүлге хөрзүнүң хөгжүлдези—социалистиг революцияның улуг чаагай чаалап алыышкынларының бирээзи. Социалистиг күрүнеде ном үндүрүлгези, бүгү парлалга-биле бир дөмей, төөгүде бир-ле дугаарында ажылчы чоннарны бооп, оларның эрге-ажыктарын илергейлеп, ажылчын аңгының төөгүлүг алыс хүлээлгезин амыдыралга боттандырарынга—коммунизм тургузуушкунунга бараан бооп турар.

Совет эрге-чагырганың 50 чылдарының дургузунда ном үндүрер черлериниң дуржулгалыг ажылдакчыларының, мергежилдиг полиграфистериниң, ном тарадыкчыларының хөй санныг кадрлары өскен. Ам социалистиг культураның ол чугула адырында чартык миллион хире кижи амыдап турар. Ном бажың-бүрүзүнде, совет өг-буле бүрүзүнде четкен. Ном совет кижилериниң амыдыралынга, оларның идея болгаш чечен-чогаал сайзыралынга, марксизм-ленинизмниң өлүм чок идеяларын шиңгээдип алырынга, мурнакчы культураның болгаш эртемниң бедиктеринче хандып киреринге, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге чугула рольду ойнап турар.

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели совет ном үндүрер черлериниң, полиграфия үлетпүрүнүң болгаш ном садыының ажылдакчыларының хөй миллион отряды чоннуң болгаш партияның мурнунга бодунуң бедик хүлээлгезин моон соңгаар-даа алдарлыг күүседип, бистиң чуртувуста коммунистиг тургузуушкунга төлептиг салыышкынын киирер дээрзинге быжыг бүүрелин илергейлеп турар.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

Н. В. Подгорныйның Моолда чоруп турары

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Май 22-де СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный МАРП ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбал-биле беседа кылган. Беседа эш-хуузунуң, чүректиң ханы байдалынга эрткен.

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Хүнүң ийиги чартыында Моол-совет найырал ниитилелиниң активчилери ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйга ооң турар резиденциязынга келген.

Моол-совет найырал ниитилелиниң Төп чөвүлелиниң Президиумунуң даргазының оралакчызы Ц. Пунцагноров чуртта эң массалыг хөй-ниити организацияларының бирээзи — Моол-совет найырал ниитилелиниң янзы-бүрү талалыг ажыл-чорудулгазын Н. В. Подгорныйга таныштырып, В. И. Ленинниң Сухэ-Батор-биле ужуражыышкынын хээлеп чураан кадакты хүндүлүг совет аалчыга белек кылдыр туткан.

Моол улустуң удуртукчуларынга болгаш активчилеринге Н. В. Подгорный Совет Эвилели биле Моол Арат Республиканың аразында, совет болгаш моол улустарның аразында найырал быжыг болгаш бүзүлбас деп чугаалаан.

Н. В. Подгорный Совет Эвилелиниң амыдыралын болгаш ажыл-чорудулгазын моол улуска таныштырар талазы-биле Моол-совет найырал ниитилелиниң кылып турар улуг ажылын демдеглээн.

Ооң соонда Н. В. Подгорный МАРП ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбалга, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы С. Лувсанга база МАР-ның күрүне болгаш партия, өске-даа ажылдакчыларынга үдедип алгаш, МАР-ның найысылалы — Улан-Бәтор хоорайны көрген.

СЕМИРИП ЭГЕЛЭЭН

ТАҢДЫ РАЙОННУҢ «Революцияның чалбыыжы» колхозунуң аныяк шарылар кадарчылары Оюн Кошпин биле Михаил Летунов олар боттарының кадарган шарыларындан 632 килограмм немелде деңзини алган. Дунхүнде бир шарының немелде деңзини 1000 грамм немежирин планда көрген болза, ам 1200 грамм чедип турар.

Бызаа ажаакчызы Благинина база бедик көргүзүүлгелерни чедип алган. Ооң азырап турары эр бызааларының бирээзи-ле эрткен дөрт айларда хонукта ортумаа-биле 803 грамм немелде деңзини немеп ап турар.

Малчыннарның кызымак ажылынын түнелинде, колхоз күрүнеге эът садар квартал планын күүсеткен. Олар 97 тонна эътти садар тургаш, 157 тоннаны саткан.

* * *

УЛУГ-ХЕМ РАЙОННУҢ «ҮТКА 25 чылы» совхозунуң тараажылары болгаш малчыннары беш чыдың дөрткү чылында боттарынга бедик хүлээлгелерни алган.

Совхозтуң тараажылары эрте тарыыр тараа культураларының чаштырылгазын кыска хуусада, агротехниктиг бедик деңнелге чедиишкиннинг дооскан. Тараа шөлдериниң хөй кезиин аъш-чемниң үнелиг культуразы — кызылтас эөлеп турар. Бедик дүжүт өстүрүп алыры-биле механизаторлар болза, минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелер төккен шөлдерге тараа культураларын чажып тараан.

Совхозтуң малчыннары база-ла эрес-шудургу ажылдап, 1300 баш хаваннарны азырада тургускан. Моңгуш Тадар-ооллуң болгаш Любовь Прокопчуктуң звенолары апрель айда баш бүрүзүнүң хонукта немелде деңзинин 460 грамм чедирген. Ийи кодан мыйыстыг бода малды база-ла семиртири-биле кадарып эгелей берген.

Хүн айтырыы— кыргылда

Улуг-Хем районуң «Улуг-Хая» совхозу бо чылын 810 центнер дуктү күрүнеге садар деп хүлээнген. Совхозтуң салбырларында белеткел ажылдары эгелээн. Бо чылын ниитизи-биле 27 муң ажыг хойларны кыргыыр. Бо чугула кампанияга Хайыракан салбыр четпес белеткенин турар. Сенекте кыргылда пунктузунда 9 кижи составтыг звенону тургуса-даа, ажылды четпес организаастаан. Эъжимде хөй кыргыыр пунктуда ажылды озалдадып эгелээн.

Совхозта парткомнун хуралынга салбыр эргелекчизи эш Баазаңның информациязын дыңнаап, кыргылданы чогуур үезинде эки шынарлыг чорудар талазы-биле бүгү хемчегларни алырын чугаалажып көргөн.

О. ТАВАА.

Каа-Хем районнуң Сарыг-Септе даараныла цегинин коллективи бүдүрүлге планын ай санында ажыр күүседип, чылдан чылче бедик көргүзүүлерни чедип ап турар. Күш-ажылдың сагыла-чуруму быжыккан, ажыл-иштиң бүдүрүкчүлүү улгаткан мурнакчы коллективке коммунистиг күш-ажылдың бедик адын тывыскан.

ЧУРУКТА: Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары (оң таладан) Зинаида Пышкина, Валентина Воронина, Тамара Ларионова даараныла үезинде.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ПРОФЭВИЛЕЛ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЫҢ АЖЫЛЫН ЭКИЖИДЕР

Облпрофчөвүлелдиң пленумунга профэвилел эге организацияларының ажылын улам ынай экижидериниң айтырыын чугаалашкан. Ол дугайында илеткелди облпрофчөвүлелдиң даргазы Т. Ч. Норбу кылган. Бо чылдың апрельде Москвага Профессионал Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлелиниң V пленумунуң эрткениниң дугайында илеткелчи тодаргай доктааган.

Коммунистиг тургузуушкунунуң сорулгаларын шиитпирлээринге улуг роль профэвилелдерге онаажыр. Коммунизмниң школазы болур профэвилелдериниң ажыл-чорудулгазы амыы үеде хөй талалыг апаргын. Ынчаңгаш профэвилел организацияларындан организакчы болгаш кижизидикчи ажылдарны улам эвээжидип, сайзыраңгайжыдары негеттинип турар. Бүдүрүлгелериниң эргелерин болгаш ажыл-агыйжы бот-тускайлан чоруун калбартканы, экономиктиг идиг бериишкинин ажыглаары, күрүне планнарын күүседири, бүдүрүлгени техника талазы-биле сайзыраңгайжыдары профэвилелдериниң харыысалгазын бедидип турар.

Ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң кайы-даа участогунга профэвилелдериниң салдарын күштелдирери хамыктың мурнунда оон эге организацияларының ажыл-чорудулгазындан хамааржыр. Эге организацияның шиитпирлеп турар айтырыглары хөй янзы. Социалистиг экономиканы улам ынай көдүрери, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери, бүдүрүлгеге күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаары, ажылчыннар, албан-хаакчыларның ажылынга, амыдырал-чуртталгазынга сагыш салыры, кижизидилге ажылы, күш-ажылдың сагыга-чурумун быжыглаары — профэвилел эге организациязының ажыл-чорудулгазында кол черни эөлеп турар. Ол сорулгаларны чедиишкиннинг шиитпирлеп турар профэвилел организациялары бисте хөй.

Планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкинин чаа системазынче шилчээн бүдүрүлгелериниң бирээзи Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажылагый чери болур. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн төлептиг үткүүрү дээш коллективтиң ажыл-ишчилерин мобилизаастаарынга ында профэвилел организациязы эвээш эвес ажылдарны чорудуп турар. Цехтер, бригадалар, звеноларболгаш тус-тус ажылчыннарның ортузунда социалистиг чарышты дээштиг калбарткан. Ооң түнелин ай, квартал санында үндүрүп турар. Мергежилиниң аайы-биле чарышты база организастаан. Эң дээре мурнакчыларны Хүндүлел лентеринге кирп бижип турар. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты коллективтиң 160 ажылчыны чедип алган. Профэвилел организациязы коллектив кежигүннериниң дыштанылгазын эки организастаан. Олар Шушенское суурже үнүүшкүнү кылып, В. И. Ленинниң шөлүлгеге ажыл-амыдыралы-биле таныышканнар. Бот-тывынгыр уран чүүлдүң бөлгүмү доктаамал ажылдап турар.

Ажылчыннарның, албан-хаакчыларның өөредилгезинге кичээнгейни база салып турар. Дыка хөй ажылчыннар боттарының мергежилин бедиткен. Эрткен чылын 28 чоллаачы, тракторист белеткеттинген. А бо чылын янзы-бүрү мергежилдиң 75 ажылчынын өөредири көрдүүген.

Ажылга таарымчалыг байдалды тургузарынга профэвилел организациязы элээн ажылдарны чоруткан. Ол ыышкаш Кызылдың электростанциязында, «Кызыл-Хаваك» шахтаында, республика эмнелгеанде база «Межегей», «Өөк», «Найырал» совхозтарның ажылчын комитеттери болгаш өске-даа профэвилел организациялары социалистиг чарышты болгаш коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинни удуртурун экижидип, организас-массалыг ажылын элээн сайзыраңгайжыткан.

Ынчалза-даа чамдык профэвилел организациялары амыы үениң негелделеринге дүүштүр ажылын ам-даа сайзыраңгайжытпайн турарын илеткелчи-даа, санал бергеннер-даа шыңгыы шүүгүмчүлээн. Эът комбинадында, Кызылдың түүйбу, пиво заводунда, «Тес-Хем», «Кара-Хаак» совхозтарда, Улуг-Хем районда профэвилел организациялары ол черлериниң ажылын экижидериниге шоолуг салдар чедирбейн турар. «Сукпак», «Улуг-Хая» совхозтарда, Чадаана, Шагаан-Арыг хоорайларның амыдырал хандырылга комбинаттарында профэвилелдиң эге организациялары күш-культура, кадыкшылга ажылдарынга эвээш кичээнгейни салып турар.

Облпрофчөвүлелдиң пленуму профэвилел эге организацияларының ажылын улам экижидериниң талазы-биле докладды хүлээп алган.

А. КОЛ.

Геологтарның маршруттары

КЫЗЫЛ. (СЭТА). Тываның геологтарында часкы-чайгы хову сезону эгелээн. Шинчилелдиң болгаш разведканың 20 хире болуктери Тываның тайгазынче болгаш дагларынче аъттанган.

Тыва комплекстиг геология экспедициязындан СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнатканы-биле алырга, бо чылын республиканың минерал-чиг-эт курлавырлары чаа ажыдыышкыннар-биле немежир. Эң хандыр чыдар даг-дүгүн шинчилээр сорулга-биле өрумээр ажылдар Саянда үргүлчүлеп турар. Мында руда Уралдың чуртка сураглыг Баженовск рудниктериниинден каш катап ажыг минералдың узун удазынналчак сорттарлыг дээрзин эрткен чылдың шинчилели көргүскен. Геологтар чес, мөңгүн суу, молибден, алдын болгаш өске-даа ажыктыг байлактарны дилеп тыварын болгаш шинчилээрин үргүлчүлеп турар.

Допчу медээ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын ёзугаар республиканың Алдан-маадыр аттыг чуртшинчилел музейи ажылчы чоннар ортузунга культура-чыдыышкын ажылын чорударынга ачы-хавмаазы дээш база үндезилеттингениниден бээр 40 чыл болганы-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижин биле шаңнаткан.

Кадарчы

1954 чылдан эгелээш, Кыргыс Комбу 15 чылдарның иштинде үзүк чокка «Элегес» совхозтуң хоюн кадарып, өстүрүп келген. Малчын Ортааккы-Талда. Ам малчының коданында 593 баш торгүр хойларның иштинден 505 хой төрөөн. Дуржулгалыг хойжу ол хойларындан бөгүнге чедир 602 хураганы менди дорукторуп, ажаап турар. Хойнуң оолдаашкыны ам-даа үргүлчүдеп турар. Хойжунуң бодунуң мурнунга салдынган социалистиг хүлээлгези: 100 хойдан 94 хураганны алыры турган. Үстүнде көргүзүп турар сан-түңнер хойжу бодунга алган хүлээлгезин күүседип, 100 хойга онаштыр 100 ажыг хураганы менди өстүрүп турарын херечилеп турар.

Ооң малдаан хойларының баш саны өзүп, продуктулуу бедип, совхозтуң хойларының кол өзөө болу берген. Алызындан бүдүштүг, ажыл-ишчи малчын ол хойларны чурттуң байдалдарынга чаңчыктырып, мал ажылының тускай эртемниглериниң арга-сүмезинге даянып, солун-сеткүүлден мурнакчы хойжуларның үлегер-дуржулгазын номчуп турган, хойнуң баш санын өстүрүп, продуктулуун бедидип келген.

Ажыл-херекке чүткүлдүг, малга кежээ улус дээш, Кыргыс Комбу биле ооң кадайы Тумат Мунчукайны совхозтуң дирекциязы болгаш профсвилел организациязы каш катап хүндүлүг бижиктер-биле, ортектиг чүүлдер-биле шаңнагылаан.

Малчын бодунга онаашкан хүлээлгеазын үлегерлиг күүседиринден аңгыда, хой-ниитиниң ажылынга база чүткүлдүг киржип келген.

К. ХОЮГ-ООЛ.

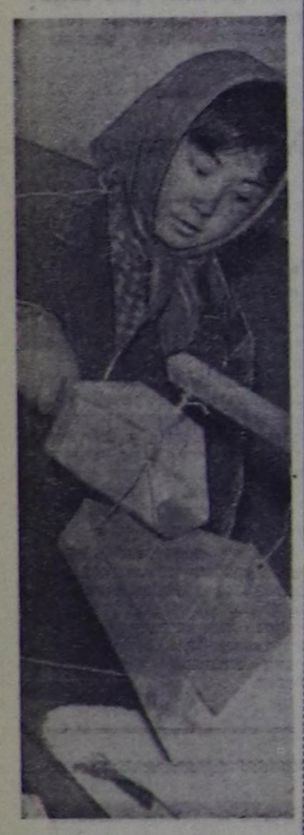

Тоня Ховалыг Ак-Довурак хоорайга келгеш тудуг ажылынга өөренип, дуржулгалыг шеверлекчилериниң бирээзи турган. Ажылдаарынга чүткүлдүг ишчини бүдүрүлге лабораториязынга ажылдаарын сүмелээн. Ол ам лабораторияга руданың шынарын хынаарының мергежилин шиңгээдип ап, ында база-ла шалыпчыларның аразында барган.

О. ОНДАРНЫҢ фотозу.

Ленинчи юбилейге уткуштур

АЖЫЛДЫҢ КОЛ УГЛАНЫЫШКЫНЫ

Бистиң партиявыс ажылчы чоннар өртүзүнга политмассалыг ажылды улам экижидер дугайында улуг кичээнгейни салып келген болгаш салып-даа турар. Коммунизм үезинде чурттаар, ажылдаар, чаа кижини кижизидеринге, ооң коммунистиг үзел-бодалдарын, моралын ладыктырарынга партия организацияларының идеологтуг ажыл-чорудулгазы улуг рольлуг.

Партияның XXIII съездизинин идеология ажылының талазы-биле шиитпирлерин удуртулга болдургаш, СЭКП Таңды райкому болгаш районда партия эге организациялары ажылчы чоннар өртүзүнга политмассалыг ажылдың шынарын бедидер, ооң аргаларын, хевирин сайзырадыр, дээштиин күштелдирер талазы-биле чамдык ажылдарны чорутканы.

Кижи төрелгетеннин шылгарангай башкызы болгаш баштыңчызы В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн байырлап демдеглээринге чедир чылдан эвээш үе арткан. Ынчангаш партия райкому болгаш эге организациялар идеологтуг ажылдың кол угланыышкынын бо төгүлүг болуушкынну чедиишкинниг үткуурунче угландырган.

Районнуң бүгү ажылчы чонунуң өртүзүнда Ленинни юбилейге төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарыш калбарган. Бо чылдың бирги кварталында күрүнеге эзт садарының планын район 366 хуу, суттүүн 131 хуу күүседкен. Чартык чылда эзт садарының планы май 1-ге чедир 112 хуу күүседтинген.

Районнуң ажыл-агыйлары В. И. Ленинниң төрүттүнген, хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерин канчаар күүседип турарын партия райкомунуң бюрозу удаа-дараа дыңнап турар. Эрткен эзлчеглиг бюрога «Тиилелге» совхозтуң удуртукчулары бо айтырыг талазы-биле боттарының отчёдун берген. Партком (секретары эш М. С. Дамдын) болгаш дирекция чери (директору В. С. Сапелкин) чамдык эки талалар бар-даа болза социалистиг хүлээлгени четпес күүседип турарын бюро демдеглээн. Ажыл-агыйларда партия эге организациялары райкомнуң пропаганда болгаш агитация килдизинин ажылдан кылганы политмассалыг ажылдарның хемчеглеринге үндезилээш, чорудар ажылдарның планнарын чогаадып кылып, бадылаш, амыдырында чедиишкинниг боттандырын турар. Ындыларга «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң (секретары эш Н. Т. Кононенко), «Межегей» (Д. Д. Дардаш), «Элегес» (Д. М. Монгуш) совхозтарның, Дуржулга станциязының (С. С. Петенев) партия организациялары хамааржыр. Бо черлерде политиктиг ажылдарны амыдырал-биле сырый холбап, ооң арга-методун сайзырадып, утка-шынарын ханыладып база дээштиин күштелдирбишаан, ажыл-ишчилериниң бүгү күжүн оларның мурнунда салдынган сорулгаларны күүседиринче мобилизастап турар.

Колхозтарда, совхозтарда, школаларда болгаш албан организацияларда ленинчи номчулгалар организастаттынган. Ыраккы одарларда чурттап, ажылдап турар малчынарның өртүзүнда В. И. Ленинниң доңчу намдарын өөренир бөлүктерни тургускулаан. Бо талазы-биле ажыл «Коммунизм херели» колхозта (партком секретары Х. С. Аракчаа) багай эвес чоруттунуп турар.

Районда В. И. Ленинниң теоретиктиг номналын өөрениринче улуг кичээнгей салдынган. Партия райкому В. И. Ленинниң «Коммунизмге «чөөнээ»ринин» уруглар аарыы» деп номунга теоретиктиг конференцияларны район төвүнге болгаш Хову-Аксынга эрттирген. Үк конференцияларга партия эге организацияларының секретарьлары, пропагандистер, политинформаторлар, төөгү, обществоведение башкылары болгаш өскелердээ киришкен. Райкомнуң пропаганда болгаш агитация килдизинин планын ёзугаар Ленинчи юбилейге чедир амдаа ийилен эвээш эвес теоретиктиг конференциялар болуп эртер. Район төвүнде советпартия активинге райком чанында ленинчи лекторий организастаттынган. Ооң кичээли ай санында болуп эртип турар.

Районда шупту 47 политшкола, теоретиктиг семинар организастаттынган, оларның иштинде марксизм-ленинизмнин үндезиннерин өөренир 19 школа, 18 теоретиктиг семинар бар. Партия политчыдыышкын системазында шупту 2000 чыгам дыннакчы хаара туттунган. Кочетово 8 чыл школазында пропагандист (Т. С. Зотова), Бай-Хаак ортумак школада (Т. В. Васина) теоретиктиг семинарларның, «Коммунизмниң херели» колхозта марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школаның (О. П. Шыыракоол), «Межегей» совхозтуң сүт-бараан фермазында (Оюн Көк-оол), Бай-Хаактың тараа белеткээр пунктузунда (А. И. Семенов) партия төөгүзү өөренир бөлүмнерниң эки ажылын демдеглээри чугула.

Идеологтуг ажылда кол черни лекциялар, беседалар эзлеп турар. В. И. Ленинниң юбилейин таварыштыр бо ажыл районда элээн шулуудаан. Бирги кварталда «Билиг» ниитилелиниң лекторларының, райкомнуң штаттан дашкаар лекторларының болгаш илеткелчилериниң күжү-биле 320 лекция номчуттунган. Партия райкому чаа чылдан эгелеп «ленинчи пятницаларны» организастап эрттирерин практикалап турар. «Пятница» айда бир катап эртер. Ол хүн район төвүнден харыысалгалыг ажылдакчылар боттарының кылып алган лекцияларын, илеткелдерин ажыл-агыйларга, район төвүнүн улуг организацияларынга номчуп турар. Май айда ындыг «Пятница» дертку удаа организастаттынар.

Идепкейлиг, дуржулгалыг лекторлар бисте эвээш эвес. Оларның аразында С. А. Тушков, А. А. Ажи, И. Т. Кононенко, Д. М. Монгуш—партия ажылдакчылары, Е. М. Бухтуев, А. К. Санникова, В. М. Протасова, П. О. Хертек — башкылар, К. Д. Ондар, Д. О. Ноокай—эмчилер, Н. И. Юркевич, П. Е. Усков, В. А. Барышников —кодээ ажыл-агый ажылдакчылары бар.

Баштыңчының төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга уткуштур белеткелче кодээ интеллигенцияның ролюн улам күштелдирер сорулга-биле бүгү ажыл-агыйларга болгаш район төвүнге чоокта чаа интеллигенция хуралдарын эрттирген бис. Ол хуралдарга интеллигенция чөвүлелин тургускулаан. Оларның бир кол сорулгазы ленинчи лекторийлериниң ажылын холга ап, ону идепкейжидери болур.

Политиктиг ажылдың бир кол кезии—политинформаторларның болгаш агитаторларның ажылы. Районда 93 политинформатор болгаш 21 агитколлективте 550 ажыг агитатор ажылдап турар. Политинформаторлар колдуунда-лаажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглер, партия, совет ажылдакчылары, башкылар, эмчилер болуп турар. Бо ажыл «Межегей», «Элегес» совхозтарда, «Революцияның чалбыыжы» колхозта багай эвес тургустунган. Боттарының онаашкан хөй-ниити ажылын ак сеткилдиг күүседип турар политинформаторлар районда хөй. Оларга М. М. Меркулов, В. Л. Рихирев, К. С. Сарыглар, С. В. Васильев, Н. С. Балхоев, Н. М. Артенов болгаш өскелер-даа хамааржыр. Районнуң школалары болгаш культура албан черлери баштыңчының юбилейинге чедиишкинниг ужуражыр дээш боттарының ажылын идепкейжидип турар.

Библиотекаларда В. И. Ленинниң чогаалдарының доктаамал делгелгелерин организастаан. В. И. Ленинниң чогаалдарын номчуп турар номчукчуларның саны улам-на көвүдеп турары өөрүнчүг. Школаларда болгаш библиотекаларда доктаамал ленинчи номчулгалар чоруттунуп турар. Район библиотеказының коллективи чоокта чаа Бай-Хаак ортумак школазының өөреникчилери-биле «Кезээде дириг», «В. И. Ленин шулук чогаалында» деп тематиктиг кежээлерни эрттирген. Школаларның болгаш культура албан черлериниң шимелде-кааслалгазы баштыңчының юбилейинге таарыштыр дериттинген.

Эрткен 4 айларның иштинде бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң күжү-биле 70 концертти белеткээш, чонга бараалгаткан болгаш оларны 15000 ажыг көрүкчү сонуургап көрген. Амгы үеде 4 агиткультбригада хову ажылында тараажыларга барган боон турар. Май 9-та Бай-Хаакка район школаларының уран чүүл коллективтериниң көрүлдези болуп эрткен. Анаа 9 коллектив боттарының эки шынарлыг, ханы уткалыг концерттерин көргүскен. Программаның кол кезии В. И. Ленинге болгаш Төрээн чуртка тураскаатынган. Жюри бирги черни Хову-Аксы 8 чыл, ийиги черни—Балгазын ортумак, үшкүзүн Кур-Чер ортумак школаларга тывыскан.

Партия организацияларының идеологтуг ажылының бир чугула хевири көскү агитация болур. Ооң кол негелдези: көрүштүг болуру, уран чечени, дээштин. «Элегес», «Межегей» совхозтарның, Дуржулга станциязының, «Коммунизм херели» колхозтуң партия организациялары көскү агитацияже улуг кичээнгейни салып турар. «Элегес» совхозта, «Коммунизм херели» колхозта будурулгенин мурнакчыларының улгаттырган чуруктарын аскылаан. Үстүнде адаттынган ажыл-агыйларда социалистиг хүлээлгелерни көскү черлерде аскылаан, көргүзүг самбыралары ёй-шаанда чаартынып турар. В. И. Ленинниң төрүттүгенинден бээр 100 чыл, Совет Тыванын 25 чыл оюн чедиишкинниг уткуурунче ажыл-ишчилерни кыйгырган лозунгнар бижиттингилээн.

Партия райкомунуң болгаш эге организацияларының идеологтуг ажылында чедиишкиннер бар-даа болза, ооң-биле чергелештир кылза чогуур чүүлдер болгаш чамдык четпестер барын демдеглевес аргажок.

Чамдык кодээ клубтарда болгаш Культура бажыңнарында кижизидилгелиг ажылдың деңнели куду, будурулгенин мурнакчы кижилери-биле, хамааты база Ада-чурт дайынчыларының киржикчилери-биле ужуражылгаларны хаая организастап, тематиктиг кежээлерни, номчулга конференцияларын, диспуттарны, аныяктар кежээлерин хөвар эрттирип турар. Чамдык ажыл-агыйларда болгаш организацияларда көскү агитация хүннүн негелделеринге дуушпейн турарын демдеглевес аргажок. Хөй кежигүннүг партия организацияларында ленинчи лекторийлер тургустунза-даа, оларның ажылы барык чоруйын турар.

Чамдык партия организациялары политиктиг ажылче кошкак кичээнгей салып, ону чедир үнелевейн баар чоруктар бар. Оларга «Россия», «Тиилелге» совхозтарның парткомнары (секретарьлары В. П. Панкратов, М. С. Дамдын), тудуг чери (эш М. В. Ванаг) хамааржыр.

Таңды районнуң ажыл-ишчилери, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, боттарының бүгү күжүн, энергиязын беш чыл планын хуусаа бетинде күүседиринге салып, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл база Совет Тыванын 25 чыл оюн чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткуур дээрзинге чигзиниг турбас.

Н. МАСПЫК-ООЛ,
СЭКП-ниң Таңды райкомунуң ийиги секретары.

Техника чүге тоймаглаттынганыл?

Улусчу контролёрларның бо айтырыынга «Тес-Хем» совхозтуң кол инженери Г. Медведев дорт харыы бербээн. Чүге дээрге кол-ла буруу ооң бодунда. Районнуң улусчу контроль комитединге киирген илеткелде инженериниң бир чыл дургузунда ажылдаанының таарымча чок талаларын тодаргай айыткан. Совхозта техника эдилелиниң, ооң кадагалалының дугайында айтырыгны мооң мурнунда-ла чугаалажып турган. Эрткен чылдан бо үеге чедир инженериниң айтыышкынын ёзугаар ийи «Беларусь», бир «ДТ-54» деп тракторлар база он дорт метр черниң сигенин хары угда бөлдүрер аргалыг «ГП-14» деп ийи бөлдүрүкчүден чүгле чамдык кезектер артып калган. Бир эвес садып алган дораан бөлдүрүкчүлерни комплектилеп чыгаш, аңаа ажылдаар кижилерге оларны үлээткеш, эки кадагалалга тургускан болза, бо чылын мал чеминиң белеткелиниң үезинде олар улуг ажылды бүдүрген турары чугаажок. Сигенни чыып хөпөөнээр, 800 рубль өртектиг машинаның «назыны» база кыска болган. Бо бүгү тоймаглаттынган техниканың өртээ эвээш эвес — 8400 рубль болган. Ооң аңгыда тараа ажаалдазының соонда «кадагалалга» тургускан комбайнларның сонгу дугуйлары, аккумуляторлары чок. Оларны комбайнерлер адыргаш, бажыңнарында шыгжап турары илеттинген.

Техниканың ёй-шаанда бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаары (эң ылаңгыя кыжын) гаражтың болгаш өскедаа дузалал бүдүрүлгелериниң доктаамал ажылдаан турарындан улуг хамааржыр. Совхозта автомашиналар гаражы сөөлгү үеде негелдени хандырбастап, машиналар даштыгаа хонуп, ооң уржуунда эртен ажылче орайтап үнүп турар апарган. Ооң ишти карңгы, соок. Мастерскаяда, дарганнаар черде, машина, трактор парыгында байдал багай. Бо четпестерни эде тургузар дугайында кол инженер Медведев-даа, кодээ ажыл-агый машиналарының инженери К. Лапчаа-даа шиитпирлиг хемчеглерни албайн келген.

Техниканың тоймаглаттынын үрелип турарының бир чылдагааны, ону тус-тус кижилерге хүлээдип быжыглаваанында. Механизаторларның талазында кожуг машиналарын харыысалга чок эдилеп, харын-даа тракторларны эзн черлерге каапкаш, чоруптар таварылгалар ховар эвес. Техниканы камныг эдилээнин дээш механизаторларның материалдыг болгаш моральдыг сонуургалын бедидер, оларның корум-чурумун экижидер талазы-биле хемчет алдынмайн турар. Машина техниканы кадагалаар, шыгжаар, ооң техниктиг хыналдазын, ажаалдазын кошкаткан болгаш ораан-саваны белеткевес чорук когаралга чедирип турар. Чамдык инженер-техниктиг ажылдакчылар хамаарышкан ажылынга харыысалга чок. Чижээ, кол инженер Г. Медведев ажылдакчыларын удуртурдан турижук, харын-даа боду арагага хандыкшыыр, ажыл шагы үзер, берген сагындырыглардан чогуур түнел үндүрбес, чамдык таварылгаларда ооң негели чоруун комитет хуралынга санал берген эштер буруу шаан шүүмчүлээн. Техника кадагалалында, ооң эдилелинде эштежир аргажок четпестерни болдурганы дээш Г. Медведевти ажылындан хостаан. Чедирген когаралын төледирибиле истелге органнарынче шилчидер деп шиитпирни хүлээп алган.

Совхоз дирекциязынга, инженер-техниктиг кадрларга техниканың ажаалдазын экижидер талазы-биле тодаргай ажылдарны кылырын улусчу контроль комитединиң хуралы дааскан.

А. ДЕМБРЕЛЬ, «Шынның» корр.

Хойжу Очур-оол

Мурнакчы малчыннар Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозта эвээш эвес. Ындыг төлептиглерге Көк-Боомда хойжу бригаданың малчыннары хамааржыр. Ооң бригадири коммунист Саая Очур-оол. Малчынларның ажыл-ижин ол каш чыл улаштыр башкарып келген.

Хойжулар бо бригаданың төвүнге айның 20 болгаш 30 хүннеринде чыглып келгеш, зооветеринария эрттиреринге, чунар-бажыңга киреринге, илеткелдер, беседалар дыңнаарынга чаңчыкканнар.

Малчыннар бо чылын боттарының хүлээлгелерин алган. Келир кышка эки белеткенири-биле Көк-Боом бажында 400 га шөлдү суттарган, аңаа көк суланы тарыыр деп турар. Сиген шөлдерин ниити күш-биле аштаан соонда малчын бүрүү онаашкан черин боду суттарын, сигенни кезип белеткээри көрдүнген.

Бригадир эш Очур-оол өөнүң иштиг Чочаш Кенденовна-биле 300 ажыг хойну малдап, олардан төрөөн 290 хойнуң хураганнарын шуутуун онча-менди өстүрүп алган.

О. ОХЕМЧИК.

ЧУРУКТА: хойжу бригаданың бригадири Саая Очур-оол. Ооң чанында иоданында хойлары.

Авторнуң фотолары.

АЖЫЛЫНГА БЕРДИНГЕННЕР

«Кызыл тудуг» эргелелиниң чаа ателье тудуунда тудугжулар бригадазының бригадири Сергей Иванович Натыцин боду хоочун тудугжу кижи. Ажыл дээнде ол аштай бээр хырыын уттуптар, амыр-дыжын-даа сагынмас. Ында каржы-ширинн аажы-чаң-даа чок. Мактаныр-хоорээр бардам сеткил-даа чок. Тудугга ол ам он беш чыл дургузунда ажылдап келген. Бодунуң бо тускай мергежилинге ол улуг аргадуржулгалыг. Ынчангаш ооң бригадир бооп ажылдап турары-даа таварылга эвес. Кижилер-биле ол ажылдап билирдаа.

Бригадир Сергей Ивановичниң бригадазында ам чээрби ийи кижи ажылдап турар. Мында дашчы, арматурщик, бызаңчы, каңнакчы, шуткукчу дээш кандыг мергежилдиг кижилер чок дээр.

— Түлүш Сүгежик бистиң бригадавыстың база бир мурнакчыларының бирээзи ол — деп, бригадир чугаалап турар.

Ол черле чоптуг деп, бригадирни деткинли. Сүгежик дээрге, белен эвес дээн шевер куш-ажылчы кижилерниң бирээзи. Хылыш дег чидиг бистиг балдызын туткан соонда, эжик-хаалга, соңгалар кастыктары кижиниң бодааны дег, турар туруштарынга ала-чайгаар эштежи бээр. Ол дээрге бызаңчының уран-шевер ылбызи ол. Мастерок тудуп алганда, ол дег шалып, ындыг дашчы тывылбас-даа. Бо дээрге хоореди эвес, ажыл-ишчи кижиниң дугайында аңаа чоргааралдың чылыг сөстери-дир.

Тудугжуларның бо бригадазы найысылал Кызылда делгем улуг чаа ательениң тудуун марттың эгезинден тура тудуп эгелээн. — Бо бажыңның тудуун июльда бүрүн доозар бис—деп, бригадир бүүрелдиг чугаалады.—Бистен кол хамааржыр ажылдың байдалы ындыг, ательениң иштики дерилге-херекселин штукатурлар, малярлар кылып, уламчылаар апаар. Совет Тыванын 25 чыл болур оюнга уткуштур бистиң күш-ажылчы белээвис бо болур.

Бригадир бир кезек боданып орган, чугаазын уламчылады.

— Тудугжуларда бисте чүү боор. Бистен хамаарылгалыг бүгү-ле тудуг ажылын чогуур хуусаазында кылып шыдаар бис. Кара чаңгыс-ла берге чүве бар-дыр. Биске чамдыкта тудуг материаддары чедишпейн баар-дыр. Тууйбу, шлаг чедишпейн баар. Кажан-на эккеп бээр ирги дээш маңаап олуруптар бис. Бир-ийи хүн эткенде чедирип кээр. Ындыг шаптык болбас болза, ажыл бүдүшүр-ле болур-дур ийин.

Боттарының мурнунга таварышкан мындыг янзылыг четпестерни бригада дарый чайладып ап, ай, квартал планын үргүлчү ажыр күүседип келген. Бо дээрге бригадада мурнакчы дуржулгалыг тудугжулар Анатолий Воронин, Алексей Павлушкин, арматурщиктер Нина Дорожнина, Валентина Перелечкина болаш өскелериниң-даа эрес-шудургу ажылының түңнели болур.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чылын бүгү делегей уткаан турар кайгамчыктыг хүнге чедир чыл четпес үе арткан. Амгы шагның бүгү төөгүзү Ленинниң ады-биле чарылбас холбаалыг деп, ол өвдүр улуг хүнге белеткел-биле холбаштыр СЭКП ТК-ның доктаалында чугаалап турар. Ленин—Маркстың болгаш Энгельстиң револючу өөрединиң геннадыг үргүлчүлекчизи. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының үндезилекчизи, кайгамчык улуг социал революцияның баштыңчызы болгаш делегейде баштайгы социалистиг күрүнеиң тургузукчузу. Ленинчи идеялар делегей хөгжүлдезинин бүгү чорудулгазынга эң ханы салдарын чедирип келген болгаш чедирбишаан.

Ленинизм — револючу бодалдың, револючу хөделишкиниин, револючу маадырлыг чоруктуң мөңгеде дириг үнер дөзү-дүр. ниитилелди социал талазы-биле чаарты тургузар дээш демисежип турар кижилериниң бүгү-ле чаа-чаа салгалдары ленинчи идеяларже көрүп турар. Бистиң үевистиң эң шылгарангай револючу боттандырылгалары — кижи төрелгетен төөгүзүнде чаа үениң эгелээнинин демдээ болган Октябрьның социалистиг Улуг революциязы, социализмниң делегей системазының тургустунганы, хосталганың аажок улуг тулчуушкуннары болгаш капитализмге удур ажылчын аңгының, ажылчы чоннарның чедип алган типилелери ленинчи өөредиг-биле холбаалыг. Эргим үнелиг ленинчи эт—пролетар революцияларының, социализмниң болгаш деппилгенин демдээ, делегейни коммунистиг ёзу-биле чаарты тургузарының демдээ-дир.

* * *

Төөгү болза шыңгыы шиилишкинни кылып, кижи төрелгетеннин боттандырып турар болуушкуннарын саная турар. Ниитилел амыдралына эң ханы иштиг арттырып, делегей деппилгенинин салым-чолунга шиитпирлиг салдарын чедирип турар ындыг чүүлдер харын олардан чыл демдегледелеринге мөңге шагда артар. Октябрьның социалистиг Улуг революциязы база ажылчыннарның болгаш тараачыннарын ол революциядан төрүттүнген Совет күрүнезин ындыг болуушкуннарның санында өнза черни эзлеп турар.

Чылдар шапкын чоруп турар. Чер делегейге коммунизмни тургузар дээш төөгүлүг демиселди совет улус бежен ажыг чыл чорудуп келди. 1917 чылдың делегейни магададыы, чаа үе-чаданың эгелээнин айыткан уттундурбас октябрь хүннеринин болуушкуннары бистиң сагыш-сеткилиристен кеззеде арылбас. Улуг Ленин Совет эрге-чагырганың төрүттүнгенин чарлаан ол үеден бээр кижи төрелгетеннин амыдралынга болгулаан болуушкуннар кижилериниң кичээнгейин бодунче аажок улуг күш-биле хандыкшыдыы, оларның салым-хуузунга салдарын чедирип келген.

В. И. Ленин революцияны мергеен угаанныг, берге болгаш нарын эртем деп адаан. Ол эртемни болбаазыраңгай ёзу-биле шиңгээдип алган В. И. Ленин социал революцияның, аңгы талазы-биле аажок улуг тулчуушкуннарны стратегтиг болгаш тактиктиг удуртуруунун эң нарын айтырыгларын теория талазы-биле ажылдап кылырының кайгамчыктыг үлегер хевирлерин делегейте берген.

Социалистиг революцияның типилелгези дээш Ленинге баштаткан Коммунистиг партиниң демиселиниң төөгүлүг дуржулгазы үе-шагның бүгү талалыг хыналдазын эрткен болгаш эң-не кадыг-ширинн шылгалдаларны шыдажып эрткен.

Үе-шагны бүгү талалыг өөрениринге үндезилээш, марксизмни чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүтпүшаан, империализм дээрге социалистиг революцияның бүдүүзү-дүр деп геннадыг түңнелди Ленин кылган. Империализмниң үе-чадазында капиталистиг чурттарның ден-дески эвес, шуразшкын хевирлиг хөгжүлдезинин байдалдарында чаңгыс чуртка социализмниң типилелгези болдунар аргалыг апарган. Ол эң улуг ажылдыышкынны амыдралдың боду бүрүн бадыткаан. Буржуаз-демократтыг революцияның социалистиг революция кылдыр чайлаш чок өзүн киреринин дугайында Владимир Ильичниң теоретиктиг түңнели, демиселдиң ямзы-бүрү үе-чадаларында ол чорудулганың хөгжүлдезинин шимчедикчи күштерининң болгаш оруктарының дугайында өөредин, большевизмниң стратегиязы болгаш тактиказы кайгамчыктыг типилелгелер-биле демдеглеттинген.

Улуг Октябрь—ленинизмниң типилелгези-дир. Бистиң чуртувуска социалистиг революцияның боттанганының соонда эрткен үе большевизмниң ленинчи теориязын болгаш дуржулгазын чогаадыкчы ёзу-биле ажылгааны социализмниң болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиниин төөгүлүг типилелгелери-биле демдеглеттингениин байлак чижектерлиг. Ынчаарга теорияга ревизионисчи хажыдыышкыннар болгаш практиктиг ажыл-чорудулгага ол дуржулганы херексевес чорук дедир эгиттинмес каражаларга чедирип, аштырыышкыннар-биле шаажылаттырып, шимчээшкинни аткаар октап, кадыг-дошкун национал халаптар-биле дооступ келген. Чуртту болгаш партияны Пекинде ырбакчыларның чедире бергени халаптыг урыктар, Индонезиянын Компартиязының чамдык удуртукчуларының авантюристиг шиитпирлери ооң тодаргай көргүзүү болур.

Амыдырал дээрге шапкын бурунгаарлап, ниитилелдин револючу күштериниң болгаш ооң коммунистиг авангардының мурнунга чаа-чаа нарын сорулгаларны тургузуп, эң нарын төөгүлүг байдалдарны тургузуп турар. Кол утказы капитализмден социализмче шилчишкин болу берген амгы шапкын үе-чадада, социал болгаш национал-хосталгалыг шудургу тулчуушкуннарның үезинде марксизм-ленинчи өөредигни удуртулга болдурбайн, СЭКП-ниң болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң дуржулгазынга даянмайн, марксизм-ленинизмнин чогаадыкчы аргазын шиңгээдип албайн, типилелге кордал салып болбас.

Херек кырында боттуг чорукту тодаргай анализтээриниң, төөгүлүг хөгжүлдениң «чажыт чүүлдериниче» ханы сиңнигип киреринин кайгамчыктыг үлегер-чижектерин В. И. Ленин көргүскен. Аңаа үндезилээш Ленин эртемниң дидим болгаш ылаптыг талазы-биле чижеглежир чүвезин чок түңнелдерин болгаш ажыдыышкынларын кылып, партияның программа болур сорулгаларын, ооң тактиктиг лозунгларын тургускан. Ол чүүлдер массаларның медерелин хаара тутпушаан, делегейни чаартыр материалдыг күш болу берген. Ооң ужурунда Ленинниң идеялыг улуг номналы, төөгүде баштайгы типилелгелиг социалистиг революцияны болгаш социализм тургузарын баштаан ленинчи партияның дуржулгазы бүгү чурттарның коммунистериниң сагыш-сеткилин, тайбын, демократия болгаш социализм дээш бүгү-ле ёзулуг демиселчилериниң сагыш-сеткилин хаара туда бергени ол-дур. Ол чорук амгы үениң бүдүшынарын болгаш утказын, револючу демиселдиң хевирлериниң болгаш аргаларының ямзыбүрү болурун ханы билип, шын тактиканы болгаш стратегияны ажылдап кылырда оларга дузалап турар.

Бистиң революциявыстың теориязының болгаш төөгүзүнүң айтырыгларын долгандыр кадыг-дошкун демисел чорун келген болгаш чорун-даа турар. Коммунизмге удур аажок хөй санныг пропагандистер, чүзүн-баазын ревизионистер төөгүну хажыдарын улам кызыдып, 1917 чылдың октябрьда типилелгени «большевик сүлчээ», ханы социал-экономиктиг дазылдары чок аянныг душ болган болуушкун кылдыр көргүзерин оралдажып турарлар. Ынчангаш ол хоозун бодалдарынга сылдап алган. Октябрь революциязының дуржулгазы өске чурттарга үлегер болуп шыдавас дээр шын эвес түңнелди-даа кылып турарлар.

Ниитизи-биле коммунистиг шимчээшкиниң болгаш ооң отряд бүрүзүнүң мурнунда үргүлчү турар эң нарын сорулгаларның бирээзи болаа революцияның чедишкинин хандырар апаар объективтиг болгаш субъективтиг факторларның шын дензигүүрүнүң дугайында айтырыг болур. Бир эвес революцияның социал-экономиктиг болгаш политиктиг негелделериниң өөү келбээн болза, ол типилел шыдавас. Ынчаарга бир эвес коммунистиг авангардка удуртургаш, революцияның чайлаш чогун болгаш шаа келгенин билип апкан револючу аңгылар боттандырбас болза, ол революция чайгаар база типилеп шыдавас. Революцияның хөделип киринтериниң үезин шын тодарадып, демиселдиң боттуг лозунгнарын берип билбес удуртукчулар социал күштерни идепкей чок, шүшпеңг байдалга чедирин, үеин аңаа эрттирип, алызыда барын тулчуушкунга аштырып болур. Өске талазында, өөү келбээнде-ле шаан халдаашкынче кыйгырыглар, сагыш даан дүргедедир, болуушкуннарны «чыгаа үндүрер», үе-шаа келбээнделе демисежип үнүүтер дээр оралдажыышкыннар агартыр барымдаа чок каражаларга, аштырыышкынга чайлаш чок чедирер.

Россияга социалистиг революцияның типилелгези дээш демиселдиң бүгү үе-чадаларында Ленин барын оппортунизмге удур-даа, «чөөн» оппортунизмге удур-даа эштеш чок демиселди чоруткан. Социалистиг революцияга Россияда байдал чедир бышпаан дээр меньшевиктериниң барыын оппортунистиг бодалдарын, буржуазиябиле оларның чөпшээрежиишкинин, адак соонда, революцияның херээнден оларның шуут ырбаашкынын Ленин хөй чылдар дургузуида сойгаан илереткен. Үениң социал-экономиктиг бүгү нарын харылзаа байдалдарын өөренип көргеш, Ленин делегей империализминиң системазынга Россияның туружун тодарадыкан болгаш Россияга улусчу революция ылдык чокка чоокшулан орар, ол революция бодунуң хөгжүлдезинге социалистиг революция кылдыр чайлаш чок өзүп кире бээр деп түңнелди кылган.

Россияның онза нарын болгаш бир ямзы хевирлиг байдалдарында, ийи эрге-чагырганың үезинде партияның стратегтиг болгаш тактиктиг сорулгаларын Ленинниң ёй-шаанда болгаш ылаптыг шиитпирлээнин ёзулуг револючулар кезээ шагда магадаар апаар. Швейцарияга аргажоктуң кырындан эмиграцияга тургаш, Ленин Россиядан баштайгы медээлерни алган до-

Бистиң музейивис дөртен харлыг

Чурт-шинчилел ажылын өөренир баштайгы болгум Тывага 1925 чылдан эгелээн, ону ССРЭ-ниң Тывада элчин чери организастап тургускан. Болгумнуң кежигүннери Тывада революстуг шимчээшкиниң төөгүзүнүң медээлерин болгаш келир үедеги музейин тургузарынга янзы-бүрү материалдарны чыыр ажылды чорудуп эгелээн. Дараазындагы чылдарда музей тургузарынга четчир материалдар чыгдынганын барымдаалаан. ТАРН Төп Комитединиң Политбюрозу 1929 чылдың майның 13-те бодунуң хуралынга чурт-шинчилел музейин тургузар дугайында шиитпирин хүлээп алган.

Тывага национал-хосталгалыг революцияның тиилелгезинге чедир тывалар музей дугайын бодавайн-даа чорааны билдингир болгай. Музейни тургусканыныц төөгүзү орус болгаш тыва улустарының найыралдыг харылзаалары-биле сырый холбашкан. Тыва музейин тургузуп эгелей бээрге, Совет Эвилелиниң эртем албан черлери: ССРЭ-ниң Эртемнер Академиязының эң улуг музейлери—Ботаника сады, Минералогия болгаш Зоология музейлери, а ол ышкаш География институ-лери, Төөгү музейи, «Новая деревня» деп ном үндүрер чер, кайгамчыктыг Орус музей, делегейге билдингир Күрүне эрмитажы боттарының фондуларындан шиник экспонаттарны үндүргеш, тыва музейге белекке бергеннер.

ССРЭ-ниң даштыкы чурттар-биле культура харылзаазының Бүгү-эвилел институ-лери музейни тургузарынга болгаш быжыглаарынга улуг рольду ойнаан.

Баштайгы музейни күрүнеңиң чурт-шинчилел албан чери кылдыр көөрү берге турган, чүге дээрге экспозиция колдуунда өскээртен эккелген материалдар-биле тургустунган. ТАРН-ның болгаш улусчу чазактың шиитпири-биле 1930 чылда бирги эртем албан чери болур Эртем комитедин тургускан. Ол комитет чоннуң ортузунга тыва бижикти нептерелдир, тыва школаларга өөредилге номнарын база өөредилге херекселдерин тургузар, а ол ышкаш чурт-шинчилел музейинге экспонаттар, архив материалдарын чыыр талазы-биле улуг ажылды чорутка. Музейниң чылда ажылынга партия база революсчу аныяктар организацияларын, хой-иниттин болгаш тускай эртемниглерни хаара тыртканы. 1932 чылда музейниң экспозицияларынга болгаш фондузунга 2173 санныг материалдар бар апарган.

1935 чылдан 1941 чылга чедир музейни ажытпаан. 1941 чылда ССРЭ-ниң Улус чырыдыышкын комиссариады музейни катап тургузар ажылды чорутсун дээш политчырыдыышкын ажылдакчызын Кызылче сургакчыладып чоруткан. Ол үеде чурт-шинчилел ажылы хөгжүп эгелээн, музейниң штады немешкен. ТАР чазаа музейниң бүгү ажылынга улуг дузаны көргүскен. Ада-чурттуң Улуг дайынын эгелээр билек, музей бодунуң культура-чырыдыышкын болгаш эртем-шинчилел ажылын дайын үезиниң негелделеринге дүүштүр эде тургускан. Экспозицияга чаа-чаа документилерни немээн. Фронтуга болгаш тылга совет кижилериниң эрес-маадырлыг чоруктарын, партияның удуртукчу болгаш башкарыкчы ролюн тодаргай көргүскен.

Музей дайын үезинде элээн каш делгелгелерни организастаан. Ол делгелгелерге тайбың чурттакчы чонну фашистерниң араатанзыг ёзу-биле аажылап турганын көргүскүүлээн. Көрүкчүлер ындыг делгелгелерни көргеш, боттарының шудургу күш-ажылы-биле дайзынны улам дыңзыг согар херекке дузалап турган. Ол үеде политиктиг плакаттар улуг дээшки чедирген, кол черни эзлээн. 1942 чылда, чурукчулар эштер Тас-оолдуң, Деминниң болгаш өске-даа чурукчуларның чураанны: «Кызыл Шеригге 50.000 аттарны берээлицер!», «Бүгү күштү—дайзынны тиилээринче!» база «Фронтуга чүүн-биле дузалаан сен!?», «Облигация бүрүзү дайзынга согуушкун ол болур, билип ал!», «Маадырлыг Кызыл Шеригге үшкү эшелон белектерни чорудаалыңар!», «Эр, херээжен араттар, эр, херээжен колхозчулар, хуу ажылчы чон! 1942 чылда мал ажылының хөгжүлдезинин планын долузу-биле күүседилицер!», «Бүгү чүвени фронтуга, бүгү чүвени дайзынны чылча шаварыпче!» деп плакат-чуруктары улуг рольдуг болган. Бо хой-хой плакаттарны үе-үе болгаш-ла музейниң залдарынга делгеп тургулаан.

Музейни организастап тургускан хүнден эгелээш В. И. Ермолаев, С. Т. Танов, А. А. Пальмбах, Н. М. Богатырев, Д. Б. Данаын-оол болгаш оон-даа өске эштер музейниң ажылынга идепкейлиг киржип келген болгаш киржип-даа турар.

Ам бо үеде музейде бойдус, революция мурнундагы эрткен үениң төөгүзүнүң, Тыва Арат Республиканың болгаш совет үениң төөгүзүнүң дөрт салбыры бар. Оон ыңай, чоокта чаа В. И. Ленинниң төрүттүгениниң бээр 100 чыл болур оюнга музейниң лекториязында В. И. Ленинниң амыдыралынга болгаш ажыл-чорудулгазынга хамаарышкан делгелгени ажыткан. Музейниң кылдыс бүрүзү бодунуң ажылын түс-тузунда план сөзугаар чорудуп турар.

Музейге янзы-бүрү мергежилдиг кижилер келгеш, тыва улустуң эрткен болгаш амгы төөгүзүн көрүп билип, Тываның экономиказы, культуразы-биле, дириг амытаннары, үнүш болгаш агаар-бойдузу-биле таныжып турар. Чүүл-бүрү черлерден, чурттардан келгеш, музейни көргеннерниң кайызын ол дээр. Демдеглел дептеринде тыва, моол, орус, немец, поляк, испан, алтай, хакас, якут болгаш өске-даа дылдарда чүректиң ханызындан илереттинген чылыг сөстерни бижигилээн. Хүндүлүг аалчылар дептеринде Моолдуң Араттың Революстуг намының Төп Комитединин чиңгине секретары Ю. Цеденбал, Москваның эртемденнери—Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының лауреады, ССРЭ-ниң Эртемнер Академиязының корреспондент-кежигүнү Г. Флеров, Москва университединиң профессору В. Киселев, МАР-ның Эртемнер Академиязының академиги А. Ранчин, Казах чогаалчы С. Муканов болгаш өске-даа хой кижилер музейни сонуургап көргеш, боттарының өөрүп четтиргенин илереткилээн. Бистиң чуртувустуң өске-даа областарындан, крайларындан болгаш республикаларындан келген журналистер база Польшадан, Моолдан, Чехословакиядан, Югославиядан, Герман Демократтыг Республикадан Тывага келген журналистер бир дугаарында-ла бистиң чурт-шинчилел музейивистиң эжинн тыртып кирер.

Музей дээрге Тываны бичеледир көргүскени ол-дур. Тываның эрте-бурунгу төөгүзүнден эгелээш, бо хүнгү амыдыралынга чедир таныжар арганы музейде делгээн материалдар көрүкчү кижиге берин турар.

Көрүкчүлерниң саны чыл келген тудум-на көвүдээн. Музейде делгеттинген бүгү чүүлдү 1941 чылда 3000 кижи кээп көрген болза, 1961 чылда ону 46.000, а 1967 чылда 93061 кижи кээп көрген. Музей чыл бүрүде көдээ черлерге кожер делгелгелерни организастап турар. Лекторий аалынга революцияның херээ дээш демиселдиң киржикчилери, кызыл партизаннар, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери, үлетпүрүнүн болгаш көдээ ажыл-агыйның мурнакчылары, коммунистиг бригадаларның төлээлекчилери-биле ужуражыышкышпарны, ол ышкаш пионерлер чыыштарын, комсомол биледин тыспырын, экскурсия-кичээлдерни организастап турар.

Музей ажылынга боттарының археологтуг тывыглары болгаш эртем консультацилары дузалап келген болгаш дузалап турган академик И. А. Батмановтуң, профессор Л. Р. Кызласовтуң, төөгү эртемнериниң кандидаттары А. Д. Грачныың, С. И. Вайнштейниңиң, Л. В. Гребневтиңиң, В. А. Дубровскийниңиң, ветеринария эртемнериниң кандидады И. Т. Кызыл-оолдуң болгаш өскелериниң-даа адын адаары артык эвес. Хой чылдар иштинде музейде ажылдан келген болгаш боттарының хүлээлгезин эки күүседип турар Т. М. Скакова, Е. Ш. Байкара, К. И. Черненко, М. Б. Кенин-Лопсан болгаш В. К. Маады ышкаш эки ажылдап турар ажылдакчыларын демдеглезе чогуур.

Музей ажылдакчыларының ажыл-хүлээлгезинде чугула черни чыыла ажылы эзлеп турар. 40 чылдар дургузунда бо талазы-биле база-ла эвээш эвес ажылдар кылдынган. Бо хүннерде экспозиция залдарында делгээн экспонаттар дөрт мун чыгам, а делгеттинмейн музейниң шыгжамырында кадагалаттынып турар экспонаттарның саны 21510. Музейниң фондузунда туе черниң материалдарындан аңгыда орус болгаш даштыкы чурукчуларның кайгамчык чогаалдары шыгжаттынган.

М. ДЕЛЕГ,
Республиканың Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниң директору.

делегей бо хүннерде

Культура байырлалы

Совет болгаш болгар культуралар найыралдың шагдан бээр харылзаазы-биле холбаалыг. Оон чаа илерели болза, Болгарилга социалистиг революцияның 25 чыл оюнга бараан болдурганы болгар культураның хүннери болур. Май 22-де ССРЭ-ниң Культура министерствозунга совет болгаш даштыкы журналистерге организастаан парлалга конференциязын ол болуушкунга тураскаал болдурган.

ССРЭ-ниң культура министриниң оралакчызы В. И. Поповтуң медеглээни болза, бистиң улустарывыстың найыралының чаңчыл болган бо байырлалы бо чылын онза калбарган. Ол байырлал бүгү эвилелдешкен республикаларның найысылалдарынга, чурттуң хой хоорайларынга болур.

Болгар культураның хүннериниң байырлалдыг ажыдыышкыны май 23-те Чайковский аттыг концерт залынга болган. Аңаа кол болгар артистер оюн көргүзүп турар.

Болгар номнуң делгелгезин В. И. Ленин аттыг библиотекада ажытқан. Оон делгиниң көрүкчүлер улуг сонуургал-биле көөр. Үндүрүп турар номнарның саның чоннуң кижи санынга онаштыр алырга, Болгария делегейде база бирги черни эзлеп турары кайгамчык.

Совет көрүкчүлер болгаш кинематографистериниң чаа фильмнерин, республиканың амгы сиилилге уран чүүлүн болгаш сураглыг чурукчу Дечко Узуновтуң чогаадылгазын көөр.

Софияның улусчу операзының Улуг театрга көргүзер оюну байырлалдың кол болуушкуну болур. Ол хүннерде Улуг театрның артистери болгар найысылалга оюн көргүзер.

Бо бүгү хемчеглер совет болгаш болгар улустарның акы-дунма харылзааларын улам ыңай быжыглаары чигзиниг чок деп, В. И. Попов чугаалаан.

(СЭТА-ның корреспондентизи).

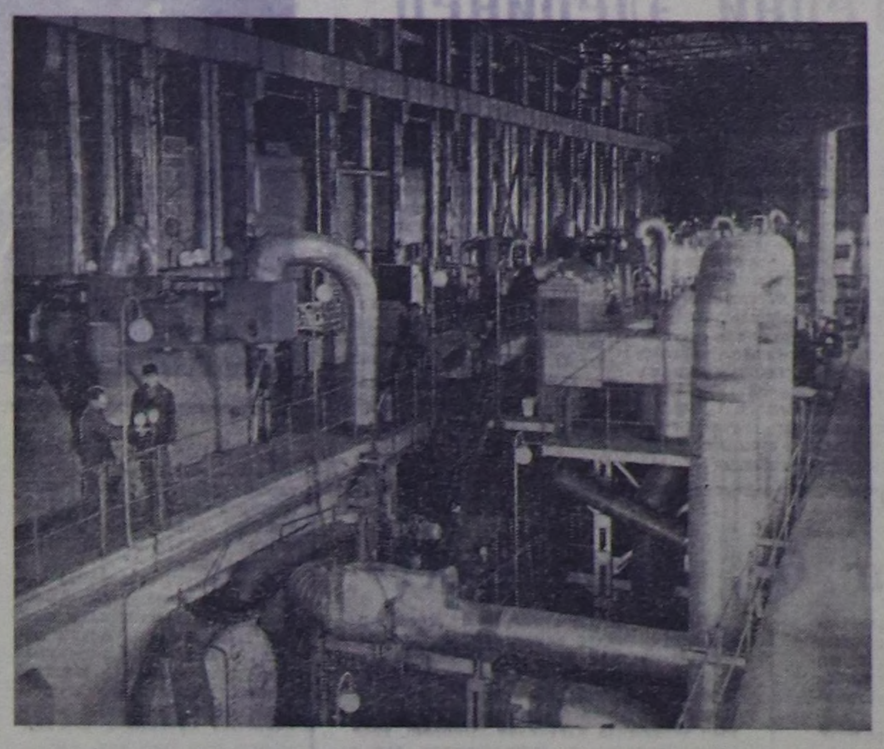

Моол Арат Республика. Совет Эвилелиниң дузазы-биле туттунган Тарган ТЭЦ-тиң турбиналыг залында.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Сеткил-сагыштың ханы өөрүшкүзү

УЛАН-БАТОР. СЭТА-ның корреспондентизи Ч. Намжиловтуң дамчытканы:

МАР-ның парлалгазы, радиозу болгаш телевидениези ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның болгаш ону үдеп чоруур кижилериниң моол черде чоруп турар дугайында материалдарны колдадыр парлап база дамчыдып турар. Моолдуң төп солуннары совет аалчыларының аян-чоруунуң дугайында репортажтарны, дыңнадыгларны болгаш фото-чуруктарны улуг эгелер-биле бирги арыннарынга парлап турар.

Партия, күрүне, хой-иниги организацияларындан, бүдүрүлгелериниң, көдээ ажылагый каттыжыышкынларының, албан, өөредилге черлериниң коллективтеринден, а ол ышкаш Моол Арат Республиканың тус-тус хамаатыларындан хой санныг чагаалар болгаш телеграммалар ССРЭ-ниң элчин черин дамчыштыр Н. В. Подгорныйның адынга үргүлчү кээп турар. МАР-ның ажылчы чоннары хүндүлүг аалчыга чылыг байырын чедирип, боттарының коллективтеринче чалап, аян-чоруун чедиишкиниг эрттирерин аңаа болгаш ону үдеп чоруур кижилерге күзеп турарлар. Экономика болгаш культура тургузуушкунунуң, национал кадрларны белеткээр талазы-биле Моолга көргүзүп турар дузаламчызы дээш Совет Эвилелинге изиг өөрүп четтиргенин илергейлеп турар.

Моол солуннар коммунистиг тургузуушкунга акы-дуңма совет улустуң кайгамчык чедиишкиннериниң дугайын, МАР-ның болгаш Совет Эвилелиниң улустарының найыралының бузулбас харылзаларының дугайын чугаалап турар хой санныг материалдарны парлап турар.

ЛЕНИНЧИ ЮБИЛЕЙГЕ

МОНТЕВИДЕО. (СЭТА). В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга бараан болдурган теоретиктиг конференция Уругвайның «Галипон» театрының залынга болган. Театрның залынга ажылчыннар, студентилер, интеллигенцияның төлээлекчилери долдур олурупкан.

Уругвайның Коммунистиг партиязының организастаан ол конференцияга партияның ТК-ның Күүскомунуң кежигүнү Вальтер Сансевьеро чүве чугаалаан. Латин Америкада национал-хосталгалыг демиселдиң хөгжүлдезинге Ленинниң идеяларының улуг салдарын ол демдеглээн. Уругвай башкы Луис Сильва Реерман «Ленин болгаш культура» деп темага илеткел кылган.

—◆—

РКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Аджерпрес агентилелдиң дыңнатканы-биле азырга, май 21-де Румынияның Коммунистиг партиязының ТК-ның пленуму болуп арткан.

Пленум Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң XXIII тускай сессиязынга хүлээп алган документилерни чаңгыс үн-биле чүүлдүг деп санаан болгаш чогуур хемчеглерни азырын Министрлер Чөвүлелинге дааскан.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларының делегей Чөвүлел хуралының белеткелинге болгаш ажылынга РКП-ниң киржир дугайында айтырыгны чугаалажын көргеш, пленум РКП ТК-ның Чиңгине секретары Н. Чаушеску баштадыр РКП-ниң төлээлерин ол Чөвүлел хуралче чорудар дугайында шиитпирин хүлээп алган.

Румынияның Коммунистиг партиязының X съездизин 1969 чылдың август 4-те чыылдырарын шиитпирлээн.

КЫДАТТА БОЛУУШКУННАР

Мурнуу Вьетнамда тулчуушкуннар

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамдан дыңнадыгларны ёзугаар алырга, хосталганың Улусчу чепсектиг күштери май 20-де америк-сайгон шериглерге согуушкуннарны каш удаа таварыштырган. Ылаңгыя Сайгондан соңгу-барын талаже 42 километр ырак Хэунгиа районда америк 82-ги парашют дивизияның кезектеринче, Сайгондан мурнуу-барыын талаже 40 километр ырак Лонгана районда американнарның отрядынче, Куангиде америк далай чадаг шеригниң таңныыл черинче болгаш Куангнамда чалча шериглериниң үш таңныыл черинче халдаан.

Билдингени-биле алырга, майның бирги чартыында чоруткан дайынчы хемчеглериниң түңнелинде хосталга армиязының дайынчылары АКШ-тың бирги аэромобиль дивизиязынга улуг когаралды таварыштырган. Чижээ, май 5-тен 14-ке чедир ол дивизия 3.000 солдаттарын оскунган, 17 хире роталарны узуткаткан, 4 батальон аар чидириглиг болган.

Пекиниң 40 мун хире кижи олурар олуттуг спорт ордузунга тус-тус шериглериниң төлээлекчилериниң чөвүлел хуралдары ийи неделя ажыг үеде үргүлчүлээн. Ол чөвүлел хуралдарга кандыг айтырыглары чугаалажып турарын кыдат парлалгага дыңнатпайн келген. Ындыг болза-даа солуннар болгаш радио түңнелинде чөвүлел хуралдарың киржикчилери-биле Мао Цзэдуннуң ужуражыышкынын организастаанынга холбаштыр улуг шуугаазынны көдүрүп үндүрген. Ужуражыышкынга Маонуң бүгү чоок кижилери олурушкан. «ККП-ниң IX съездизинин» соонда «улуг уран тудукчунуң» шериг кижилериниң ортузунга эң-не баштай ажыы-биле көстүп келген факт Пекиниң съезд сөөлүндеги политиказын чорударынга армияның шиитпирлиг ролюн демдеглеп турары чигзиниг чок.

Үлетпүр бүдүрүлгелерде болгаш албан черлеринде, дээди өөредилге черлериниде болгаш школаларда, көдээ коммуналарда болгаш транспортта шериг кезектери мурнуку хевээр турбушаан. «Демисел-шүгүмчүлел-чаартылга» дээр чүвезин шериг кижилер организастап база баштап турар дугайын кыдат парлалга хүн бүрүде дыңнадып турар. Ону маочуларның фашисчи дылындан очулдурарга ол дээрге, ашталганы чорудар болгаш чүвениң алыс ужурун угаазылалдыг бодап чоруур бүгү кижилерге удур кара туразында аажылаашкынны үүлгедир дээни ол. «Чаа ёзу-чурумга» таарзынмас кижилерни «аңгы дайзыннары» дээр. Оларга удур демисел съезд сөөлүнде кыдат парлалганың онза темазы болу берген.

«Хунци» журналдың чоокта чаа үнген номериниде бир чүүлүнге съездиниң айтылгазын күүседир дугайында «дужаалдарны болгаш кыйгырыгларны каш удаа үндүрген турзажок», ам-даа «боттарының туразыбиле хөделип турар» кижилерни каргап, оларны бурааудаткан. Пекиниңиң амгы удуртукчулары чер-черде быжыг чөленгиижи чок деп чүвени бодаа чүүл база «чаңгыс эптиң съездизинин» соонда көстүп келгилээн болгаш «сырый каттыжыышкынны» чедип алырын негээн өске-даа материалдар көргүзүп турар.

Шэньаньда үнүп турар «Ляонин жибао» солуннуң чоокта чаа редакция чүүлүнге «ревкомнар эрге-чагырганы быжыг тудуп», «халдаашкындан кичээнир ужурлуг» деп баш бурунгаар сагындырган. Солун «каш санныг аңгы дайзыннарынга» согуушкуннарны таварыштырарын дужааган. Оон өске можу солуну— «Хунань жибао» «Лю Шао-циниң салдары ам-даа дыка ханы дазылдарлыг» болуп турары-биле, болгаш бо үеде «демисел холбиле сегиржип алырынга» четкенинге холбаштыр дүвүреп үнген.

Хол-биле бижээн плакаттар хоорайда көстүп келгилээр апарган дугайын даштыкы корреспондентилер Пекиниден дыңнаткан. Эрге-чагырганың дужаалын ёзугаар ол плакаттарны херимнерден, бажыңнар ханаларындан далашбиле дужүрүп турар. Бир ындыг плакатта «массаларны базып турган солдаттар-биле месилдежиишкин» дугайын чугаалаан. Плакатта ат салганнар: «Демир-оруктуң пекин эргелелинин ажылчыннары» дээн.

Чурттуң үлетпүрүнүң болгаш көдээ ажыл-агыйының херек кырында байдалын билип ап болгу дег тодаргай санчурагайларны Кыдатта шуутла парлавайн турар. Даштыкы парлалга ону «культура революциязының» халаптыг болгаш өлүмнүг уржуу кылдыр айыткан. «Культура революциязының» чорудулгазында үлетпүр бүдүрүлге, чижээ, англи «Экономист» журналдың үнелеп көргени-биле алырга, 10—20 хуу кудулап баткан. Сөөлгү каш чылдарның дургузунда агаар-бойдустуң байдалдары таарымчалыг турзажок, чоннуң кижи санынга онааштыр тараа бүдүрери 1957 чылдың деңнелинден ам-даа кулу. Шаңналдарны болгаш материал талазы-биле идиг бериишкиниң өске-даа хемчеглерин күш чок болдурганы хой миллион кыдат ажылчыннарның боттуг ажыл төлевирин аажок кудулатканы болган.

Шериг диктатуразын күштелдиргени, ажылчы чоннарга улуг дерзии үүлгедиглер кыдат улустуң революстуг чаалаан алыышкыннарын камгалаары-биле тургускан армия пекин улуртукчуларның иштики болгаш даштыкы авантюрисчи политикалының чепсээ болу берген дугайын хереченлеп турар. «ККП-ниң IX съездизинин» ажык түңнелдериниң бирээзи ол-дур.

(СЭТА, май 22).

ГЕНИЙИ

Илеткелчилерге, политинформаторларга

раан-на пйи эрге-чагырганың ангы талазы-биле бүдүүгүн тодарадып, буржуаз-демократтыг революциядан социалистиг революцияже шилчиирринче, буржуазияның эрге-чагырганы ужуражыышкынын ажылдап кылган. Ол идея ооң соонда эртем талазы-биле үндезилеттинген болгаш кайгамчыктыг Апрель тезистериниг калбарып хөгжээн. Ук тезистер чаа, социалистиг үе-чадада партияның ажылчорудулгазының программазы болган.

Чогаадыкчы марксизмниң гениалдыг чогаалы —Апрель тезистери ол үениң чугула айтырыгларына билдингир болгаш тода харыыларны берген, революцияның перспективазы, ооң типилелгезин чедип алырының оруктары болгаш аргалары ол тезистерде айыттынган. «Россияда амгы байдалдың онзагай хевири чүл дээрге пролетариаттың медерелдиг болгаш организастыг чоруунуң четпезинин уламынан эрге-чагырганы буржуазияга берипкен революцияның бирги үе-чадазынан эрге-чагырганы пролетариаттың болгаш тараачыннарның эң ядыы кезектериниң холунга бээр ужурлуг ол революцияның **ийги** үе-чадазынче шилчиири болур» деп. Тезистерде чугаалаан (т. 31, арын 114).

Революцияның хөгжүлдезинин чиңгине шугуму болгаш ол революцияны боттандырар хүлээлгелиг шимчедикчи күштер Тезистерде тодаргай айыттынган. А оон ыңай демиселдиң чедиишкинин хандырар апаар оруктарны, чепсектерни, методтарны болгаш хевирлерни тодаргайлаан. Революцияның тайбың хөгжүлдезинин болдунар аргаларының дугайында айтырыг ол революцияның салым-чолунга бирги чергенин ужурдузалыг турган. Ийи эрге-чагырганы үени тодарадып турган социал-политиктиг болуушкуннарның элдеп-чиктиг капсырлажыышкынының артындан бир аңгының—буржуазияның холундан өске аңгының — пролетариаттың холунче эрге-чагырганың тайбың шилчиири дээн ышкаш ындыг ховар болдунар арганы гениалдыг теоретиктиң болгаш стратегтиг улуг угааны өттүр көрүп шыдаан. Ленинчи угланыышкынны боттандырарына тааржыр байдалдар чок деп турган Каменевтиң болгаш ооң хой санныг талалакчыларының оппозициязын партия ышчан калбарган демиселге шиитпирлиг буруу шапкан.

Революцияның хөгжүлдезинде үе-чада, эргилде, шорущкак бүрүзүн Ленин ханы анализтеп, аңаа үндезилээш, эртем талазы-биле түңнээшкиннерни кылып, партияның сорулгаларын, шимчээшкинниң лозунгларын тодарадып чораан. Социалистиг революцияның теориязы чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүп келген болгаш ооң тургузукчузу Октябрь дээш демиселдиң бүгү дургузунда ону тодаргайыыткан, Россия капитализминиң шивээзин шиитпирлиг штурмнаарынга революсчу массаларны белеткээринин үезинде ол теория ажыл-чорудулгага удуртулга болган.

Революцияның тайбың хөгжүлдезинин шугумун камгалавышаан, Ленин оон-биле кады чуртка политиктиг байдал дүрген өскерлип болур деп чүвени барымдаалап чораан. Ынчан харын боо-чепсектиг хөделири негеттинер. Ынчангаш кадыг-бир чаңгыс хевирни ол онзажытпайн турган. Эрге-чагырганы чаалап алырының тайбың-даа аргазы революсчу чаалап алыышкыннарны чепсек-биле камгалаар төлээде, четчир санныг күштериниң, чепсектериниң бар болуруп негээр-ле болгай. Революцияның чепсектиг күштерин: пролетариаттың чепсектиг авангарды — Кызыл армияның, ажылчын милициянның отрядтарын белеткээр, солдаттарны болгаш матростарны революцияның талазынче эгидип алырының талазы-биле большевик партия ынчан күженишкиниг ажылды чоруткан. Ленинчи партияның политиказының кайы хире мерген болгаш ыракшыл көрүштүг болганын дараазындагы үениң болуушкуннары бүзүредир көргүскен.

Ооң соонда июль болуушкуннары байдалды өскертиптерге тодаргай төөгүлүг байдалдарга дүүшкен чаа тактика негеттинин келген. Буржуаз-демократтыг революциядан социалистиг революцияже шилчиирринче, буржуазияның эрге-чагырганы дүжүреринче болгаш пролетариаттың диктатуразын доктаадыр тургузарынче партияның стратегтиг угланыышкыны мурнуку хевээр арткан. Ынчалза-даа ол сорулганы чедип алырының арга-чепсектери, демиселдиң методтары болгаш хевирлери өскерилген. Контрреволюстуг буржуазияның эрге-чагырганы чүгле күш-биле дүжүрүп болур турган.

Тараачын ядыыларның кайгамчык хой массаларын, миллион-миллион солдаттарны болгаш матростарны бодун долгандыр улам сырый каттыштырган Россияның ажылчын аңгызы—революцияның маадырлыг авангарды аңгының кадыг-дошкун тулчуушкуннарының чоруп турарының үезинде политика талазы-биле быжып, каңналган. Ынчангаш революцияның ол бүгү күчүлүг армиязын ленинчи партия типилелгеже организастап, соруг киприп болгаш углап башкарган. Большевик партияның программа болур негелделери оларның негелделерин болгаш эргеажыктарын илергейлеп турар-дыр деп чүвеге калбак массалар боттарының дуржулгазындан бүзүрээннер.

Ооң боттуг илерели болза партияның хүрээлениниң болгаш массаларга ооң салдарының чайгылыш чок, шапкын өзүлдеви болган. Революция айларының дургузунда партия барык 15 катап өскен болгаш 1917 чылдың октябрыга чедир партияның хүрээлениге 350 мун кижи туруп, оларның дең кезииниден хөйү ажылчыннар болуп турган. Большевик партияның өзээ Россияның ажылчын аңгызының тулганнары, ол аңгының эң-не медерелдиг, эң-не туруштуг болгаш чогаадыкчы салым-чаяанныг кезээ болуп турган дээрзин политиктиг дайзыннар безин миннип көөр ужурга таварышканнар.

Чогаадыкчы марксизмниң шылгарааңгай чогаалдары болур ленинчи ажылдар: «Кыжаныл келген халап база аңаа удур канчаар демисежирил», «Күрүне болгаш революция», «Өйү келген кризис», «Большевиктер күрүне эрге-чагырганың тудуп шыдаарлар бе?», —Төп Комитетке кайгамчыктыг чагаалар чергелиг ындыг ажылдар Октябрь мурнундагы хүннерде парлаттынын үнгулээн. Чок-ла болза өлүр, бир-ле болза бурунгаар шиитпирлиг чүткүүр деп айтырыгны амыдырал боду тургускан деп, Ленин бижээн. Ынчангаш XX чүс чылдың Россиязынга социализмче барбайн, олче базымнарны кылбайн бурунгаарлап хоржок турган.

Аңгы талазы-биле тулчуушкуннар үезинде большевик партия социализм дээш пролетариаттың демиселин тараачыннарның чер дээш демисели-биле, тайбың болгаш улустарының национал-хосталгалыг ниити демократтыг демисели-биле чаңгыс аай күчүлүг революсчу агым кылдыр каттыштырган. Бодунуң алыс сорулга-бодалгаларының, характериниң талазы-биле социалистиг революция Россияга бодунуң хемчээлинин талазы-биле аажок улуг демократтыг сорулгаларны база шиитпирлээр ужурлуг турган.

Шыныг байдалды боттуг үндезилээш, революцияның гениалдыг стратеги большевиктер чепсектиг тура халыышкынны боттандырган, күрүне эрге-чагырганы ап болур болгаш алырдаа ужурлуг деп түңнелди кылган. Типилелгелиг тура-халыышкын аразындан өзүп үнген ниити национал кризистиң анатомиязынга, партияның сорулгаларынга болгаш ооң соңгаарлаттынмас хемчеглерине Ленин ол хүннерде бодунуң элээн каш чогаалдарын тураскаатган. Эрес соруктуг болгаш шынчы политик—Ленин тура-халыышкынны уран арга кылдыр көөрүнче, дидим болгаш көрүнгүр, оваарымчалыг, ынчалза-даа шудургу хөделиринче партияны кыйгырып чораан. Тура-халыышкынга удурланып турган Каменевтиң болгаш Зиновьевтиң база тура халыышкынны эгелээрин Советтериниң съездизи ажыттынгыже чедир манаарынче кыйгырып турган Троцкийниң дүжүп берикчи туруш-бодалдарының шуут-ла үндезилел чогун ол илереткен.

Октябрьның чепсектиг тура халыышкынын Ленинниң удуртулгазы-биле эгелээн болгаш типилээн. Ооң соонда ол революция бүгү Россияга типилелгелиг базым-биле эрткен. Социалистиг революцияның типилээнинин түңнелинде чаа хевириниң күрүнези—пролетариат диктатуразының күрүнези төрүттүнген. Ол күрүне кандыг-даа дарлалдан ажылчы чоннарны хостаарының кол чепсээ, революсчу чаалап алыышкыннарны камгалаарының, социализмни тургузар дээш демиселче калбак массаларны хандыкшыдарының чепсээ апарган. Чаа күрүненин политиктиг хевири массаларның революсчу чогаадылгазы-биле тургустунган Советтер болуп, а ооң социалистиг үндезини—ажылчын аңгының болгаш ажылчы тараачыннарның эвилели болу берген. Совет күрүне демократтының, ажылчы чоннарга демократтының чаа, дээди хевирин бодунга шиңгээдип, чонга эң калбак эргелерни болгаш хосталгаларны тыпсып, чогаадыкчы идепкейин илередирде кызыгаар чок делгем арганы оларга ажыдып берген.

Бистиң чуртувуска социалистиг революцияның типилелгези марксизм-ленинчи өөредигиниң типилеттирбес амыдыралчы күштүүн бүгү делегейнин мурнунга көргүскен.

* * *

Капитализмниң делегей системазының хөгжүлдезинин, ооң бүгү өөрүлдээлериниң кедергей чидигленишкининиң чайлаш чок түңнели болу берген бистиң революциявыс бодунун алыс утка бүдүүгүнүң талазы-биле ханы интернационалчы болуушкун болган. Ол дээрге делегейниң пролетар революциязының типилелгелиг боттаныышкыны болуп. Париж Коммуназының хереен доозун, чаа, улам бедик чадаже делегейниң ажылчын шимчээшкинин көдүрүп, социализмниң делегей системазының тургустунарынга чедирген.

Социалистиг революцияның ленинчи теориязы—эртемниг коммунизмге эң улуг салымышкындыр. Ленинниң өөредиг олум чок. Ленинчи ондур улуг идеялар төөгүнүң дүрүм ёзугаар бурунгаар деңшилгелиг хөгжүлдезин көргүзүп турар.

Г. ГОЛИКОВ,
төөгү эртемниериниң доктору.

Эки үлегерни эдериңер

Бо эртип турар өередилге чылының эгезинде районнарда ургуларының музыка школаларының чанынга алды ай хуусаалыг баянистер курузун ажыдарының дугайын Тыва АССР-ниң Культура министерствозу, ургуларның музыка школалары бар районнарның культура килдистеринге сүмелээн. Бо курска өөренир курсантыларны колхозтар, совхозтар шилип чорудар болгаш оларның бүгү-ле акшахөреңгизин ук курсантыны чорудуп турар колхоз азы совхоз төлээрин сүмелээн.

Бо чорук көдээ клубтарны, культура бажыңнарын тускай билиглиг кадрлар-биле хандырып, ында чорудуп турар культура-массалыг ажылдарны улам экижидеринге улуг деткимче болуру чугаажок.

Культура министерствозунуң сүмезин херек кырында боттандырар талазы-биле Каа-Хем райкүүскомнуң культура килдизи (эргелекчизи Л. Е. Рябцева) чогуур хемчеглерни өй-шаанда ап, колхозтарның, совхозтарның удуртукчуларынга баянистер белеткээриниң эргежок чугулазының дугайында тайылбыр ажылын чорудуп келгениниң түнелинде, Сарыг-Септе ургуларның музыка школазының чанынга алды ай хуусаалыг курс ажыттынган. Курстуң дыңнакчылары культура-чырыдыышкын ажылын чорударының дугайында билиглерни болгаш баянга ойнаарын өөренип турган.

Чоокта чаа курсантылар доозуп үнериниң экзаменнерин чедишкиниг дужааган. Культура-чырыдыышкын ажылының болгаш баянга ойнаарының талазы-биле тускай билигни чедип алганының шынзылга бяжиин оларга тывыскан.

Доозукчулар боттарының өередип чоруткан колхозтарынга, совхозтарынга ажылдаар дээш чорупкан. Музыка школалары районнар төптеринде бар болгай. Өске колхозтар, совхозтар каа-хемчилериниң бо үлегерин алыры күзенчиг-дир.

А. САЛЧАК.

«Айыылдыг бе, кандыгыл?»

Номчукчунуң шак мындыг эгелиг чагаазы «Огонёк» журналга парлаттынган турган. ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң бойдус камгалалының Төп лабораториязы ол чагаага хамаарыштыр мынчаар бижип турар:

«Чылан хоранын сөөлгү чылдарда медицинада калбаа-биле хереглеп, оон янзы-бүрү эм үүлдерни (випратокс, вирикепин, випросал болгаш өске-даа) кылып турар. Чылан хоранын хереглээринге петелде улгаткан. 1967 чылда бистиң чурттуң медицина үлетпүрү 8 килограмм курраг хоранның херек болуп турарын негээн, эрткен чылын оон-даа улгаткан. 1970 чылда аңаа негелде эрткен ийи чылдаазындан ийи катап улгадыр. Бистиң чурттуң белеткел организациялары амгы үеде чүгле 1 кг курраг хоранны ап турар.

Чылан хоранын чылан өстүрүп ажаарының тускай черлеринден ап турар. Ындыг ажаап өстүрүүшкүн черлери Ташкентиде, Фрунзеде, Кушта болгаш Ыраккы Чөөн чүкте бар. Бо черлерге чыл бүрүде-ле муң-муң чыланны чылан тударының тускай бригадалары тулуп турар. Хоранныг чыланнарны тударын Ортаакы Азияда, Азербайжанда, Белоруссияда болгаш чурттуң өске-даа районнарында күштелдирген. Ынчалза-даа дыка хой санныг чыланнарны чурттакчы чон чылдагаанныг, чылдагаан чок черге-ле соп өлүрүп турарындан бойдустуң ол сооп чоруурларының саны үргүлчү кызырлыг турар, ылаңгыя хоранныг чыланнарның дунчузунга таварлашканда оларның шуптузун узуткаар чоруктар бар. Эргежок чугула эм үүлдерин алыр чыланнарның саны ынчаар кызырлыг турар.

ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң бойдус камгалалының Төп лабораториязының эртем чөвүлелиниң хуралынга 1968 чылдың январьда биология эртемнериниң доктору профессор А. Г. Банниковтуң соястаарларны камгалаарының дугайында илеткелин дыңнаан, аңаа Совет Эвилелиниң девискээринде турун турар хоранныг чыланнарны камгалап хайгааараарының дугайын чугаалашкан. Төп лабораторияның чанынга герпетологтар бөлүүн тургускаш, ол бөлүк Совет Эвилелиниң девискээринде хоранныг чыланнарны камгалаарының, оларны өөренип көөрүнүң ажылын чорудуп, оларны тудар хемчеглерни алырын шинтпирлээн.

Хоранныг чыланнарны тударын кайы-хамаан чок чорудуп турарын барымдаалаш, база оларны камгалаар сорулга-биле Төп лабораторияның эртем чөвүлели тускай хемчеглер чорударын хүлээп алган:

хоранныг чыланнарны тударын чүгле РСФСР-ниң Төп аңныыр эргелелиниң «Зоокаттыжылга» черинің база оон эвилелдешкен республикаларда салбырлары күзүн организастап чорудар;

эртем-шинчилел организациялары-биле кады «Зоокаттыжылга» хоранныг чыланнарны тударының чурумун болгаш белеткелин эртемге үндезилеп чорударының хемчеглерин ажылдап кылыр...».

Амгы үеде бистиң чурттуң герпетологтары хоранныг чыланнарының ажык дузалымының болгаш оларны камгалаарының дугайында тайылбыр ажылын чорудуп турар. Туркменияда хоранныг чыланнарны камгалаарының дугайында дүрүм база хүлээп алдынган болуп турар.

«ШЫННЫҢ» КОНКУРУЗУНГА

Чурттаалаңның чымыжы

рассказ

Элчеглиг шөлээмниң сөөлгү каш хонуктарын төрээн хоорайымга эрттирер деп бодап алганым өзугаар аңаа чеде бергеш, угбам сугнуң бажыңынга доктаап алдым.

Чеди айның ортан үезі чүве. Дүшүп чаа-ла чедип турааа, хүн дыка-ла иаидип келди. Чадаган хемге эштип алгаш, район библиотеказы баар сорулгалыг, Малчын болгаш Транспортная кудумчуларының белдиринге чоруп олурумда, үстүүртен, дүргени кончуг бир самосвал эстедип олур. Чүвени канчап билир дээш оруктан алаан-не хайзы кылаштай бердим. Самосвал Малчын кудумчузунче аар мугулдурга чоокшулап келгеш, чоортур ооҗумнап чоруй, эй тырткаш, улаштыр чорупту. Сактырымга чолаачы менче алаан-не кайган эрткен ышкаш болду. Демги самосвалым библиотека дужунга тура дүшүү. Онза сагыш-даа салбайн, машинабиле дужаажын чорумда, кабина ажыттынып, чолаачы үнүп кээрге,- шеригни үш чыл кады эрттирген эжим Сандак Хүлер-оолду дораанна танып кагдым.

Дүш болган ужуражыышкынга өөрүвес-даа ажок. Барык-ла он чыл көрүшпээн-не болгай бис. Кирбик салдыг апарган дээрден башка, эжим бичии-даа өскерилбээн, биеэги-ле ооҗум, бөдүүн чаңы хевээр болду. Амыр-менди солушканывыс соонда эжим кайнаар, кайы чедип бар чыдарымны айтырды. Шөлээлеп турарымны чугаалаарымга, машинаазында чүдүрүп алган хөмүр-дажынче айытпышаан:

— Ак-Довуракка чедирерим ол, бөгүн суббота-ла болгай, кежээ балыктаалы— дээш мени черле кыңчыктырбайн-на барды. Чөпшээрежир ужурга таварыштым.

Ажыл шагы төне бээри билек-ле, Хемчик кудумчузунуң бажыңнарының дугаарын көрүп чораан, эжимниң айтып бергени 13 дугаарлыг, шевергин туттунган бажыңга чедип келдим.

Эжим шагда-ла чедип келген, балыктаар херекселдерин белеткээн, чанында болза-даа дөмей дурт-сыныг ийи кыс уруглар адазынга «дузалашкан» турлар.

— Ийнстериң база бар-дыр, аа!— деп магадап айтырдым.

— Ийис эвес, ынчалза-даа кайызы-даа 5-5 харлыг, чүгле бо Оксана дуңмазындан, алды-ла ай мурнай төрүттүнген кижи-дир ийин—дээш, эжим чүү-хөөзүн шоодайлап эгелей берди.

Мээң аайын тыппайн, аймаарай берген олурарымны эжим эскерип каап:

— Сонуургаар болзуңза, кежээ изиг балык мүнү аартап олургаш, төөгүп бергей мен аан—дидир.

Ам шынап-ла көрүп олурарымга оларның кайы-кайызы-даа бот-боттарынга шуутла дөмейлешпес болдулар.

Удаваанда солагай холунда сумка туткан, шевергин кеттинген, 8-9 хире харлыг уруг кирип кээп, мээң-биле мендилешкеш:

— Авам улуг-хүнде дүштен эртпейн чедип кээр сеп деп чатып тур, ачай—дейдир.

— Бис үр болбас бис, уруум, бо акыңга сыыртыыш октадып өередиш каап-ла, даарта дүштен эртпейн чедип кээр бис—дээш, менче көрүп, караан баскаш:—ындыг аа, Монгуш — диген, хүлүмзүрүй каапты. Шоодайын алгаш үнүптерге, соонда базыптым...

Баштайгы удаада, октаар сыыртыыжым октаарымга-ла ораашкаш-ла турар болду, Хүлер-оол шын октаарын кезек өөредип каарга, чоорту мүн-не дөңгүп турар апаардым.

Кежээ дургузунда үш кадырны шелип каап, иштимде өөрүүрүм-даа ажок. Балыктар чемневестей бээри билекле, одаг салгаш, кежээки чемни белеткен кириптивис. Эжим мотоциклиниң иштинден шоодайын алгаш, оон бүгү-ле херекселдерин уштап, дөрбелчин маныыга, балык аштаар тускай бижээ-биле балыктың казырын аштап эгеледи. Мен картошка картап, кезек олура, хүндүснү чугааны сактып келдим:

— Он чыл иштинде «төөгүнү» чугаалаар болдуң, үеэ келбээн бе?—деп айтырдым.

Эжим кезек када ыыт чок слургаш, хола пашта сугже шайны, дусту каапкаш, папиросун кыыспышаан, чугаалай-дыр:

— Бо он чыл иштинде өөрушкүнүң, муңгаралдың дээш кандыг-даа хүнпери турду. Кысказы-биле чугаалаарга мындыг болган чүве.

Шеригден келген күзүңүмде район төвүнге ажыттынган чолаачылар курузун доосканы, автотранспорт будурулгезинге слесарьлап ажылдавышаан, кежээки школаның сески класынга өөренип кирип алдым. Ажылдавышаан, өөренирингге берге-ле турду. Ынчалза-даа «өөренирге чырыыр» деп үлегер домак бар-ла болгай, бичии-ле хостуг үелеримни кичээл белеткелинге эрттирип, багай эвес өөренип турдум. Бистиң класска 17 кижи өөредилге чылын эгелединис. Хөй кезии-ле оолдар бис, оон иштинде чүгле 4 уруг турган. Ол дөрт уругнуң бирээзи Агармаа-биле кичээл сөөлүнде-ле (бажыңарывыс чаңгыс угда болганындан) үргүлчү кады чанар. Ындыг-даа кино, концерт көөр, Культура бажыңынга болган танцыларга кады баргылаардаа турдувус.

Өөредилге чылының чартыны билдирбейн эрте берген. Агармаа-биле харылзаавыс улам-на быжытып, кайызыдаа бирээвис чокта, чоктай бээр апаардывыс. Сески классты чедишкиниг доосканы, күзүнүнде кудавысты ажыттывыс.

Бир чыл болганда кыс уруглуг бооп, дыка-ла өөрүп, байырлап тур бис. Кижиниң бирги уруу черле онза болур чорду, ажыл кылырга белин хол туттунгур апаар, ажыл төнери билек-ле бичии өөнеймааже далажыр турдум. Ажылдап моган, шылапкандаа келгеш, уруувус удуй бээрге, чамдык дүнелерде 12-1 шакка чедир кичээлдерге белеткеним, оон кадында мени АТБ-ниң комсомол организациязының оралакчы секретарынга база соңгуп каан. Көңгүс-ле чай чок бис. Ынчалза-даа онгу классты доозупканывысты белин бийбейн баардывыс.

Өглентеннивистің дөртү чылывыста Агармаа демги хүндүскү көргениң Оксананы божуду. Оксанавыс бир хар белин четпейн чыдырда-ла, Агармааның чаңы арай өскерлип, эрагаже сундугуп, ажылдааш, кежээ келиримгеле мээң танывазым эжи-биле бо-ла таарыштырыпкан олурар апарган. Сөөлүредир Агармаа ийи-үш-даа катап «бажым аарып тур» дээш, эртенинде ажылче үнмеди. Баштайгы удаада мен түүнүдаа ыыттавайн эрттирип турдум. Ол дээш буруулуг-даа турганым чадавас. Боду шуптузуп чоорту биле бээр бооп деп идеген турган мен. Ынчалза-даа ындыг эвес болду. Агармаа сөөлүредир мээң черле эскерип көрбээним чаным көргүзүп, хей-ле черге уруглары кончуур, хөректенир апарган.

Агармааның ажылдап турган чери. комсомол организациязы, комсомол райкому-даа чогуур үеэзинде Агармаага бодунуң төлеп чок чоруун каарын сүмелеп, сурган, хемчег ан-даа турду. Агармаа бо-ла бүгүнү тоовайн эрттирип кагды.

Ынчаар-ла бир чыл чартык хире чурттап келдивис. Агармаа сөөлгү үелерде уруглары ясли-садиктен безин албастаан, чамдык үелерде бажыңга шуут-ла хонмас, каяа чордун дээрге, бир эжим адаап. аңаа көзерлеп хондувус деп каар бо-ла.

Бир-ле ажылдааш келиримге, «Хүлер-оол! Бис ийниниң оруувус аңгы хире-дир. Кады чурттап шыдавас, моозушынар, характеривис таарышпас-тыр бис. Уругларны өскүстер бажыңынга дужааптар сен» деп, Агармааның арттырып каан чагаазын номчааш, кара чааскаан, хөнертен халаптыг көшкеге бастырган кижи дег болуп, кезек када чүнү-даа канчаар айын тыппайн сербээдей берген олурган мен. Ол кежээ чүнү бодап, кандыг бодалдар бажымга кирип, хөрөөмни кандыг-ла бир билдинмес кара чүве канчаар өйдүктүрүп, өрүмнеп турганын билген болзуңза, эш!

Агармааның ол хире куду соястылып бады бааның черле бодавайн турган мен. Улуг уруувус Алдын-кыс 5 харлыг, Оксана 2 хар ажыл турганы ол. Агармааның уругларны артында-ла «дужааптар сен» деп каанын, ам-даа утпастыр мен.

Баштайгы үеде Агармаа мени могадып, уругларын таан-даа кайын каапторыл, удавас дедир чедип кээр боор деп бодумну иштимде алаактырып-даа турдум. Ынчалза-даа хүннер, неделилер, айлар... чартык чыл өрте бээрге, Агармааның кара-сагыштыы-биле шуут-ла чоруткаын билип кагдым.

Бичии қыстарым кежээ ясли-садиктен келгеш-ле, аваым айтыраралар. Ада дээрге, ада-ла болгай. Мен түнү чугаалаар, түү деп метелээр мен, ындыг эргем турган бе? Мөңгө ол өйде дыка-ла берте турган.

Агармааның ада-иезі малчын улус. Улустан-на дыңнаанны ол боор, ачазы келгеш:

— Уругларны алыр дээш келдим, тос уругларны кижиэттим, уругларым эртем-билиглиг, эки чурттап чоруурла чүве-дир. Агармаа дөргө ортун кижи-ле болгай, та түзүн дөзөөн ындыг төл чүве—деп, ашак сеткили хомудап чугаалаваш:

— Өгде ам-даа үш бичии кижи бар-ла болгай, оларның-биле кады дөмей-ле өзе бээрлер болдур ийин—дээш хөлчок-ла сагыш човап тур. Уругларны бодум азырап өстүрүрүн дорту-биле шинтпирлеп алганымны чугаалаарымга:

— Хойлуг кижи тодуг, уруглуг кижи каас—дээр-ле болгай, оглум, бергедей берзинзе, дыңнадыптар сен — дээш, малчын кижиде чай бар эвес, хап чаныпты.

Ынчаарда машинага ажылдап турганым ол. АТБ-ниң удуртур даргаларынга, ырак рейстерже чорутпазын дилээш, чылдагаанын чугаалаарымга, хоорай иштинге пассажирлер сөөртүр автобусче шилчиткеш, уругларымны дуне-хүндүс турар ясли-садикке тургузарынга дузалашканнар.

Бир чыл ында-ла билдирбейн эрте берди. Уруглар аваының дугайында сөөлгү үеде айтырбастааннар, бүгүле чүвеин уругларым дээш, багай эвес характап, ажаап, хостуг үелеримни үргүлчү-ле кады эрттирип тургужеме-ле, уруглар аваын бүдүү менээ билдиртпейн, ында-хаая сактып турарын эскерип турдум. Чүү дээр боорул аан. Иө дээрге, не-ле болгай.

Агармаа ол үеде, орта кылган ажыл-даа чок, суурлар кезип, боду дег ийи-чаңгыс кижилер-биле каттыжып алган арагалап, өске өг-бүленің чуртталгазын холгаарлап чоруп турарын (багай чүве черле чыдар эвес) улустуң дамчыыр чугаазындан дыңнаан мен...

Шай-даа шагда-ла хайынган. Эжим хола пажын эскеш, кочалга сугну куткаш, балык мүнү хайындырарыбиле улаштыр-ла типтпи.

Үш чыл мурнунда болган чүве. Район төвүнден суурларже пассажирлер сөөртүр бир автобус чоруурунун кыры келгеш, үрелген—деп, эжим уламчылай-дыр. Механик мени хоорай рейзинден ужулгаш, көдээ үнер сен дидир. Чоруур ужурга таварыштым.

Пассажирлерни чедиргеш, суурдан 7-8 километр чоруп олурумда, автобуузум соонда бир-ле чүве хенертен кизирт кынды. Тургузупкаш көрген, соңгу кардан өзөөнің крестевиназы чуурлу берген болду. Бо-ла ажылдап келгенимден бээр, бичии үрелишкиннер дээрден башка, улуг-ла үрелишкинге таваржып көрбээн-не кижи болгай мен. Бүдүү иштимде шыжыгып-даа тур мен.

Куулар КЫЗЫЛ-ООЛ.

(Уланчылыг).

Редакторнуң оралакчызы С. К. ШОЙГУ.

Кырган-авам

Кырган-авам чажы көңгүс көгерип-тир.
Чалыыда дег долу чаагы, дорт сыны
Чаштынган дег эскет чокка чиде берген —
Кырып каап-тыр. Дуврелдиг көрүп ор мен.
Ынчалза-даа оран-чуртту эзлеп тудар
Кысты, оолду кижизиткен, ажыл-ишчи —
Ындыг улуг буян чолун бодаарымга,
Кырган-авам сүрлүг бедик сып дег болду.

Борбак-оол СЕРЕН.

Ажыктыг сүмелер

НОГААЛАРНЫҢ АЖААРЫ

Чаа үнүп олурар өзүмнерни хоралыг куруттардан камгалаары чугула. Редис, репа база олуруткан капуста рассадазын куруттар үрегдеп каап-тар таварылгалар тургулаар. Шак ындыг хоралакчылар-биле канчаар демисежирил? Капустаны ДДТ деп 5,5 хуулуг дуст-биле (10 квадрат метр черге 10 грамм) доозунналдырарга, хоралакчылар чок болур. Капустаның база бир хоралакчылары — капуста сээктери. Оларны нафталин-биле хойауп болур. Пиретрумбиле доозунналдырары база ажыктыг.

Согуна болгаш чеснокту хоралакчылары—согуна сээги болур. Улуг эвес девискээрге насекомнар хойзур үүлдерни ажыглаза чогуур. Оларны чок кылырда одуруглар аайы-биле хөрөүн кырынга нафталин холуп каан курраг элезин азы хүл төгер.

Чаа үнүп орар өзүмнерниң аразы сырый болза, ону шаарартыр. Шаарартыр бетинде хөрөүнүү эки суггарар апаар. Чаъс чок үеде ногааларны үргүлчү суггарар, хөрөүнге шыктың ханыыы 20—30 сантиметр хире болгулаар. Суггарылга үезинде одуруглар аразының хөрөүнүн чымчадыры чугула. Ногааларны кажан суггараа эвил дээрзин үнүштериниң даштыкы хевиринден тодарадыр болур. Хөрөүнге шык четпесте үнүштериниң бүрүлери курраг эгелээр. Ылаңгыя капуста, огурец, редис шыкка онза негелделиг.

Помидорларны доктаамал суггарары чугула. Оларны чемишчидер болза эки. Оон соонда оларны хөмер.

* * *

КЫШКЫ ХЕПТИ ШЫГЖААРЫ

Чазын, чайын кышкы хепти хеп хээндектээр ховаганнан камгалаар болза эки. Ук ховаган-биле канчаар демисежирил? Хеп-сыныг силгип, кактаары, щётка-биле аштаары ол ховаганның чаа чазылган чуургаларын чок кылыр. Ол ышкаш хүннүң чидиг хөрелдериниге чуургалар өлүлеп каар.

Хээндектээр ховаганга удур эң-не таарымчалыг үүл — нафталин. Нафталиннин чыдындан ховаган кортар. Ынчалза-даа нафталин өске-даа, кошке-даа исти артыгып каар. Ону болдурбас төлээде марлядан кылган бичии хаптарга нафталинни суккаш, кышкы хеп шыгжаар шкаф иштинге азып алыр. Чемоданнар болгаш улуг харжактар иштинге, тоннун, костюмнун кармактарынга нафталинни суп каарга таарымчалыг.

Ужуп чоруур хээндектээр ховаганга удур тускай препараттарны ажыглап болур.

Дүк кофточкалар, хол хаптары база уктарны тускай хаптарга шыгжаар. Оларны солунга ораар, хээндектээр ховаганга удур кандыг-бир препаратты солунга чажар.

Аңы-дүңма делгемнерде

ЯКУТИЯ КЫДЫРААШТАН

ЛЕНА

Байкал хөлден дамырланып унуп тыскан,
Байлак болгаш күчү-биле көөргеттинген,
Эштинчи күш—пароходтар ыржым үреп,
Элбек чуртун ажыл-биле алдаржыткан,—
Сагаларның ынак болгаш өндүр хеми—
Сагыш-сеткил хандыкшыг бээр делгем Лена.
Алмаз-биле өңнеш мен деп чоргаарланып,
Аткан даңны кылаңынга чуруй-даа бээр,
Эргиш келгеш, чарлыг чадаан эргим кыс дег,
Эртенги хүн херелинге ойнай-даа бээр, —
Сагаларның ынак болгаш өндүр хеми—
Сагыш-сеткил хандыкшыг бээр делгем Лена.
Челээш-биле болганчок-ла билзектеп,
Чери, дээри холдар тугчуп чаңнажы бээр,
Мөгезиңден кавайынга сыңыштастап,
Мөңгүн чалгыын эриктерже чашканнай бээр,—
Сагаларның ынак болгаш өндүр хеми —
Сагыш-сеткил хандыкшыг бээр делгем Лена.

Арга чоктан хол-даа чаңгыыр.
Хүндүткелин көргүсчүр дээш
Хүрең дазыл хуваларга
Чемнин дээжин кудар дээштің
Черле мырай чадашканнар.
Аалчы орус «я» дигеш,
Аяктыва куда берген.
Сага ора «я» «кут» дигеш,
Саваларга сала берген.
«Якут» дээштің келген өңнүү
«Орус мен» дээш холун сунган.
Оон бээр-ле сагаларны
Якут джиир болу берген.

★ ★ ★ ★

ҮНҮПКЕН МЕН

Хүнү ажар, дүнү дүжер —
Күжүм немеп, дыжым ханыып.
Каранғылаан өрээлимге
Хаарыктап удуй бээр мен.

Сонгу черде ылгал чү дээш
Сонгаже чоок стол орта
Чырык боорга шулук бижип.
Чымыш ор мен дүн-даа
дүшпес.

Чеже бижиир —хол-даа
шылаан,
Черле ынчаш шинек төнген.
Кырымда дээр карак уунда
Хымыраар дег кылчан чүве.

Хенертен-не эжик соктаан—
Ажыдыпкаш, көрүп тур мен
— Кепсе!*—диве якут
өңнүүм.
— Алды шак-тыр чоруул —
дей-дир.

Карااңгыны мөнаар дээштин
Карак шимпээн күжүр бодум
Бажым дүүлеп, үйгүм келип,
Багаай базыр үнүпкен мен.

Олег СУВАКПИТ.

* *Кепсе дээрге якуттан «Экиия дээн.*

Чедиг-ле ойнаашкын манап тур

1969 чылдың акша-бараан лотереязының (үшкү үндүрүлгезинин) ойнаашкынының тиражы май 29-та Махачкала хоорайга болур.

Тиражка «Волга», «Москвич», «Запорожец» автомобильдер—180, мотоциклдер—405, мотороллерлер — 180, хөй санныг чадаг-тергелер, хеме моторлары, магнитофонкар, радиоприёмниктер, радиолалар, шахтар, дүктен кылган херээжеп жакеттер, нейлон хөйленнер, эр кижилериниң «болонья» плащтары болгаш өске-даа үүлдерни ойнап ап болур.

Оон ыңай 1 рубльден 100 рубль чедир акша ойнаашкыны бар.

Лотерея билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден, харылзааның албан черлериндеп, «Союзпечать»тың» киоскизинден, кинотеатрларның, автовокзалдарның, аэропорттуң кассаларындан садып ап болур.

Лотерея билеттерин садып алырыңче далажыңар!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

ЧАДААНАНЫҢ УЛУСЧУ ТЕАТРЫ КЫЗЫЛДА

Ногаан театрга
май 25-те

Моол драматург
Чойжамцын ОЙДОВ

„ЧЕДЕН МЕГЕЧИ“

деп каттырынчыг шин болур.
Эгелээри — хүндүскүнүн 12 шак.
Касса 10 шактан эгелеп ажылдаар.

КЫЗЫЛЧЫЛАР! АЛЧЫЛАРНЫҢ ШИНИЗИНЧЕ ДАЛАЖЫНАР!

ССРЭ-ниң ИХМ дээди болгаш ортумак школалары 1969—1970 өөредилге чылында курсантылар хүлээп алыр

Школалар иштики херектер министерствозунга ажылдаар дээди болгаш ортумак эртемниг юрист специалистерни белеткеп турар. Өөренириниң хуусаазы дээди школага 4 чыл, ортумак—2 чыл.

ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫННЫҢ ЧУРУМУ.

Дээди школаның кирип өөренир салбырынга эр кижилерни 30 харга чедир, долу ортумак эртемниг, кадыының байдалы ССРЭ-ниң иштики херектер министерствозунуң органнарынга ажылдаарынга тааржыр кижилерни хүлээп алыр.

Ортумак школаларга шериг албаныи арттырген хамаатыларны, долу, эвес ортумак эртемниг, кадыының байдалы иштики херектер министерствозунуң органнарынга ажылдаарынга тааржыр. 30 хардан улгатпас назылыг кижилерни өөредилгеже чорудар.

ШКОЛАЖЕ КИРЕРДЕ ДАРААЗЫНДА ЭКЗАМЕННЕРНИ ДУЖААР:

орус дыл болгаш литература (аас, бижимел-биле), ССРЭ төөгүзү (аас-биле).

Ортумак болгаш дээди школаларже киреринде күзээнилер бо чылдың июнь 4-ке чедир Кызыл хоорайга келгеш, иштики херектер министерствозунуң, кадрлар килдизинге комиссия эртер:

Болунга дараазында документилерни ыыап-ла алган турар:

ортумак эртем дугайында документ (боду).
шериг биледи.
автобиография.

сөөлгү ажылдап турган черинден болгаш бүдүрүлге, партия, комсомол организацияларынга бүзүреттирген практиктиг ажыл стажының дугайында характеристика.

3×4 хемчеелдиг үш чурук.

Тыва АССР-ниң иштики херектер министерствозунуң кадрлар килдизи.

КИНО

МАЙ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Янтарлыгдан келген тургун» 10.30, 12.30, «Кашмирге болган ынакшыл» (1-ги, 2-ги сериялары) 2.40, 5.45, 8.50 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Чай хилис эрткен» 10, 1.50, «Париж — Варшаваже виза чокка» 12, 3.40, 5.30, «Хамааты камгалалының дугайында», «Париж — Варшаваже виза чокка» 7.20, «Париж—Варшаваже виза чокка» 9.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Алдырбастарның чаа ужуралдары» 3, 5, 6.50, «Космостуң маадыларынга алдар», «Совет дайынчы», «Алдырбастарның чаа ужуралдары» 9.40 шактарда.

Редакцияның адрези

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орадакчыларының болгаш пропаганда килдизинин 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амы дырал килдизинин 23-54, культура килдизинин 37-13, көдээ ажыл-агый килдизинин 21-47, үлетпүр килдизинин 22-64, чагаа база совет тургузуг килдизинин 21-27, үлетпүр килдизинин 22-64, информация килдизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС — 00129